

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

De vierde pijler van de ontwikkelingsamenwerking in Vlaanderen: de opmars van de levensverbeteraar

Patrick Develtere
Johan Stessens

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Minister voor
Ontwikkelingsamenwerking

November 2006

Hoger instituut
voor de arbeid

Inhoud

Samenvatting	1
Executive Summary	4
Inleiding	6
1. Een enquête	7
2. De vierde pijler: what's in a name?	8
3. Hoe groot is de vierde pijler?	11
4. Van waar komt deze dynamiek?	12
4.1 Een mix van argumenten	12
4.2 Ontstaansperiode	13
4.3 Aanleiding voor de oprichting	15
5. Wie zit er allemaal in deze vierde container?	18
5.1 De nieuwe missionarissen en vrijwilligers	18
5.2 De vakbonden	19
5.3 Ziekenfondsen	19
5.4 De boerenbeweging	20
5.5 Bedrijven	21
5.6 Coöperaties en sociale economie	22
5.7 Andere	22
6. Wat is het draagvlak van de vierde pijler?	25
7. Zijn het einzelgangers?	30
7.1 Samenwerking in het Noorden	30
7.2 Samenwerking in het Zuiden	31
8. Waar zijn ze actief?	33
9. In welke sectoren werken ze?	35
10. Diverse reacties bij de 'klassiekers'	37
11. Quid de overheid?	40
12. Bij wijze van besluit	42
Bijlage	44
Bibliografie	45

Samenvatting

De vierde pijler van de ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: de opmars van de levensverbeteraar

Recente studies tonen een toenemende steun voor niet-traditionele ontwikkelingsactoren. We weten tot op heden vrij weinig over deze nieuwe actoren: wie zijn ze? Wat doen ze op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking? Waarom doen ze het? Wat zijn de problemen die ze tegenkomen?

We hebben deze nieuwe actoren 'de vierde pijler van de ontwikkelingssamenwerking' genoemd (Develtere, 2005). Op die manier onderscheiden we ze van de bilaterale (eerste pijler), de multilaterale (tweede pijler) en de niet-gouvernementele (derde pijler) kanalen van ontwikkelingssamenwerking.

De Vlaamse Minister voor Ontwikkelingssamenwerking vroeg aan het Hoger Instituut voor de Arbeid (KULeuven) om deze nieuwe actoren in kaart te brengen.

Deze studie baseert zich in essentie op een survey, interviews met stichters van vierde pijlerinitiatieven, interviews met traditionele ontwikkelingsorganisaties, veldonderzoek in één gemeente, en reacties van de eerste en tweede pijler op de vierde pijlerinitiatieven. Het is duidelijk dat de vierde pijler een zeer heterogene gemeenschap is. Dat is niet anders dan bij de andere pijlers. Het vierde pijler-containerbegrip omvat zowel steungroepen voor missionarissen en vrijwilligers, vakbonden, mutualiteiten, boerenorganisaties, bedrijven, stichtingen, jongerenorganisaties, ziekenhuizen, coöperatieve bedrijven en sociale economie-organisaties, steden en gemeenten, migrantenorganisaties, vriendengroepen, ...

Er bestaat ook duidelijk een link met de andere drie pijlers. Vele vrijwilligers en zelfs personeel van deze andere pijlers zijn actief in 'hun eigen' vierde pijlerinitiatief. Ook wordt de geest van de betrokkenen van de drie andere pijlers de jongste tijd reeds in een belangrijke mate beïnvloed door de nieuwe kijk en nieuwe praktijken die de vierde pijler aanbrengt.

Enkele belangrijke kenmerken onderscheiden de vierde pijlerinitiatieven van de drie klassieke kanalen van ontwikkelingssamenwerking. Vooreerst zijn het meestal geen domeinspecifieke organisaties die ontstaan zijn omwille van de ontwikkelingssamenwerking. Niet de Noord-Zuidkloof, maar de globalisering is de belangrijkste katalysator van deze initiatieven waardoor ze een ander referentiekader gebruiken, andere waarden en normen, alsook andere werkvormen.

De survey toont een exponentiële toename van het aantal vierde pijlerinitiatieven in de periode 1970-2005. Naar schatting zijn er ongeveer 1 100 actief in Vlaanderen. Daarbij dienen nog de vele lokale (vrij autonoom werkende) initiatieven geteld te worden die zich niet apart presenteren, maar plaats grijpen binnen de meer geïnstitutionaliseerde bewegingen of organisaties zoals de vakbonden, de

boerenbeweging, de mensenrechtenbeweging. Meer dan 50% van deze initiatieven werden de laatste 8 jaar opgericht. Toegenomen contacten van private of professionele aard met de rest van de wereld, vaak gestimuleerd door reizen of de (nieuwe) media, waren de aanleiding voor de creatie van de meeste van deze organisaties.

We schatten dat in Vlaanderen tussen de 25 000 en 60 000 mensen actief betrokken zijn bij een vierde pijlerinitiatief. Ze mobiliseren tussen de 47 en de 68 miljoen Euro private middelen. Als we de meer geïnstitutionaliseerde er ook bij rekenen schatten we dat de vierde pijler evenveel steun krijgt van het publiek als de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties. Hun vaak concrete benadering maken hen ook meer toegankelijk en attractief voor nationale en lokale media. 25% van de vierde pijlerinitiatieven wil expliciet haar autonomie behouden en weigert iedere vorm van samenwerking met of subsidie van andere noordelijke instanties (overheid, NGO, ...). Toch zoekt 46% onder hen wel samenwerking met andere actoren uit de ontwikkelingssamenwerking, zij het in functie van de realisatie van de eigen doelstellingen.

De vierde pijlerinitiatieven zijn actief in heel veel landen. Ook in landen waar de klassieke ontwikkelingsactoren van ons land niet present zijn. Thematisch concentreren ze zich op een beperkt aantal (zachte) domeinen zoals de gezondheidszorg, het onderwijs en basisinfrastructuur. De vierde pijler-mensen zijn globalisten, moderne avonturiers en durf-filantropen die getalenteerde counterparts zoeken in het Zuiden met wie ze naar een overeenstemming zoeken tussen hun aanbod en de lokale vragen. De projecten die ze steunen worden vaak samen beheerd en samen uitgevoerd. Ze houden aan de zeer frequente en intense face-to-face contacten. Op die manier krijgen we een verdagelijksing van de ontwikkelingssamenwerking. Je doet het gewoon op het moment dat je er tijd voor vrij hebt of wil maken. De concrete ervaring in het Noorden wordt vaak als waardevol aanzien voor het werken in en met het Zuiden. Het directe persoonlijke contact en betrokkenheid wordt gezien als een voldoende garantie voor de efficiëntie, effectiviteit en impact van wat men onderneemt. Indicatoren, logische kaders en andere werkinstrumenten die door de klassieke ontwikkelingsorganisaties worden gehanteerd zijn onbekend en zeker zelden gebruikt in de vierde pijler.

De reactie bij de traditionele actoren was er initieel een van oppositie tegen en verwerping van deze nieuwe 'concurrenten'. In enkele kringen is dit geëvolueerd naar een meer positieve houding waarbij men de nieuwkomers voorstelt om samen te werken. Meestal ziet men deze nieuwkomers dan als nieuwe instrumenten voor de eigen werking of als neofieten die een begeleiding nodig hebben van de professionals van de ontwikkelingssector. Slechts enkele traditionele organisaties zien de opportuniteiten die de vermaatschappelijking van de ontwikkelingssamenwerking brengt. Ze zien nieuwe methoden om het brede publiek te betrekken, ze zoeken nieuwe handelingsperspectieven voor hun achterban en ze nodigen

vierde pijlerorganisaties uit om hun technische expertise op het vlak van onderwijs, boekhouden, arbeidsrecht, bankieren, ... te zetten in hun eigen projecten. In een paar gevallen leidde dit reeds tot gemeenschappelijke programma's waarbij eerste, tweede, derde en vierde pijlerorganisaties als gelijken rond de tafel zitten.

Executive Summary

Emergence of a Fourth Pillar in Development Cooperation in Flanders (Belgium): more than imitating Bilateral, Multilateral and NGO-Development Cooperation

Recent studies showed increasing support for development co-operation by non-traditional actors. Very little is known about these new actors: who are they, what do they do in development co-operation, why do they do it, what are the problems they face? We called these new actors the 'fourth pillar' of development co-operation. As such we distinguish them from the bilateral, the multilateral and the non-governmental channels of development co-operation which are respectively called the first, second and third pillar of development cooperation. The Flemish Minister for Development Co-operation ordered a study to characterise these new actors in Flanders.

The study presents the results of a survey, interviews with the founders of the fourth pillar initiatives, an in-depth study in one particular community, and reactions from the first and third pillar stakeholders on the fourth pillar initiatives. Like the other three pillars, the fourth pillar is a heterogeneous community and as such a 'container concept' referring to a variety of initiatives and organisations (support groups for missionaries or volunteers, trade unions, health insurance organisations, farmers' organisations, private companies, co-operatives and social economy organisations, schools, health care institutions, youth organisations, local authorities, migrants' organisations, etc.). There is definitely a link with the other pillars: a lot of volunteers and staff of the other pillars are also active in fourth pillar organisations. Even the mindset of those not active in this new pillar is increasingly influenced by the innovative approaches of the fourth pillar. However, some common characteristics distinguish the fourth pillar initiatives from the traditional actors in development co-operation. The majority of the new actors do not have development co-operation as their prime reason for existence. Globalisation is the main catalyst for these initiatives as much as the North-South divide was (and to a large extent still is) the vector for the other pillars. This also means that they have another frame of reference, other values and norms, use another language and apply other methods of co-operation.

The survey results reveal an exponential growth of these new initiatives over the period 1970-2005. We estimate that about 1 100 are presently active (excluding the local branches of the national and more institutionalised movements such as the trade unions). Over 50% of the initiatives were founded in the last 8 years. Increased private and/or professional contacts with the rest of the world, often through travelling and media, triggered the creation of the majority of these initiatives.

In Flanders between 25 000 and 60 000 people are actively involved in these new organisations. A minimal amount of 47 to 68 million Euros is mobilised in Flanders. If we add the more institutionalised initiatives to it, we can conjecture that the fourth pillar raises as much public support amongst the public as the non-governmental organisations. The often concrete approach of the fourth pillar makes them more accessible and attractive for the media. 25% of the fourth pillar initiatives explicitly keep their autonomy by refusing any kind of collaboration with, or subsidy of, other Northern stakeholders. However 46% of them are demanding collaborating with the other actors of development co-operation.

The geographical concentration of the fourth pillar initiatives in the South is stronger than their thematic concentration. Globalists, modern adventurers and philanthropics meet talented counterparts in the South with whom they match supply and demand. Projects are co-owned and often executed together. Face-to-face contacts between the Northern and Southern partners prevail and are very frequent. Development co-operation seems to become daily business: 'just do it if you feel like'. Concrete experience in the North is considered being valid and it becomes a 'me & us' story instead of a 'them & them' story. The direct personal commitment and involvement is perceived as a sufficient guarantee for efficiency, effectiveness and impact. Indicators, logical frameworks and other instruments traditionally used as development co-operation tools by traditional actors are rarely used (known) by the fourth pillar organisations.

The reaction of the traditional actors in development co-operation initially was one of opposition to and rejection of these new 'competitors'. This has evolved towards an attitude of proposition in some circles that suggested to the newcomers to work together in mobilising funds and realising 'old-time' projects and programmes. Only a few traditional organisations have already seen new opportunities with the coming of the fourth pillar organisations. They try to see how they can work together, how they can reach a larger public using the new modern techniques of participation or how they can benefit from the professional experience of people active in fourth pillar initiatives (teachers, book-keepers, labour lawyers, bankers, ...). In a few cases this already led to new platforms and programmes whereby first, second, third and fourth pillar organisations work together on an equal footing.

Inleiding

In de tweede helft van de jaren '90 van vorige eeuw bestond er een algemeen gevoel van malaise in de wereld van de ontwikkelingssamenwerking. Velen in de sector waren ervan overtuigd dat de burger afhaakte. Er was sprake van donor-moeheid, erosie van het schuldgevoel en Afro-pessimisme. Het draagvlak kalfde af. Slechts de 55% van de Belgen vonden in 1998 dat ontwikkelingssamenwerking een belangrijk thema was, 36% vond dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking mocht verhoogd worden.

We hebben dit draagvlak opnieuw onderzocht in 2003- 2004 en troffen een veel grotere groep van Vlamingen aan die ontwikkelingssamenwerking belangrijk vond (91%) en die ervan overtuigd was dat er meer voor diende gedaan (52%) (Pollet & Develtere, 2004) te worden. Ook noteerden we dat een toenemend deel van de private middelen die mensen vrijmaken voor ontwikkelingshulp niet naar de klassieke kanalen gingen. Een nieuw kanaal, een nieuwe pijler leek zich te manifesteren.

Met dit onderzoek proberen we een eerste zicht te krijgen op deze nieuwe, vierde pijler. We gaan na in welke mate hij zich onderscheid van de klassieke eerste pijler (de bilaterale hulp die we via de overheid geven aan ontwikkelingslanden), de tweede pijler (wat we geven via internationale instellingen) en de derde pijler (de niet-gouvernementele ontwikkelingssamenwerking). Wat houdt deze vierde pijler in? Wie behoort ertoe? Welke nieuwe dynamieken zien we? Wat is de omvang van deze pijler in financiële termen en in termen van betrokkenen en draagvlak? Hoe pakken de initiatieven van de vierde pijler het aan in ons land en hoe ondernemen ze in het buitenland? Dat zijn vragen die we hier proberen te beantwoorden.

Hiertoe zetten we in het voorjaar van 2006 een survey op in Vlaanderen en interviewden meer dan honderd betrokkenen uit de vierde pijler. Ook uit de klassieke ontwikkelingssamenwerking werden mensen bevraagd. Gezien de vierde pijler nog niet eerder bestudeerd werd heeft deze studie vooral een exploratieve, hypothese-vormende waarde. Een verkenning dus van een boeiend, maar onbekend terrein.

1. Een enquête

De zoektocht naar vierde pijlerinitiatieven is geen evidentie in Vlaanderen aangezien er geen systematische bronnen bestaan over deze initiatieven. Velen zijn kleinschalig en kiezen bewust voor een laag profiel. Anderen zitten ingebed in bestaande instellingen (zoals scholen, ziekenhuizen, ...) of sociale bewegingen en zijn alleen 'binnenshuis' bekend. Om de initiatieven te identificeren werkten we in twee stappen.

In een eerste fase vroegen we aan de gemeentelijke en stedelijke (advies)raden voor ontwikkelingssamenwerking (GROSSen en STROSen) naar de niet-NGO deelnemers aan deze raden. Verder deden we ook beroep op verschillende andere kanalen. De lijsten van organisaties die fiscale attesten afleveren werden gescreend op organisaties actief in ontwikkelingssamenwerking. Er werd gezocht op het internet, in de media, en via geïnstitutionaliseerde actoren zoals koepelorganisaties van NGO's, vakbonden, ziekenfondsen, ... die ons hun netwerk van lokale afdelingen ter beschikking stelden. De door hen verstrekte informatie leverde 571 *referenties* op van vierde pijlerinitiatieven in Vlaanderen.

In een tweede fase selecteerden we op basis van een toevalsteekproef 140 vierde pijlerinitiatieven die we individueel en mondeling bevroegden. De onderzoekers namen enerzijds een gestandaardiseerde enquête af en stelden bijkomende kwalitatieve vragen. Naar de overige 431 initiatieven werd dezelfde enquête verstuurd of gemaïld. Uiteindelijk leverden de individuele bevragingen en de schriftelijke enquête 254 *bruikbare observaties* op, verspreid over heel Vlaanderen.

Gelijktijdig aan de tweede fase werd er een diepgaande studie gedaan van de vierde pijlerinitiatieven in de gemeente *Mol*. Dit leverde ons een meer exhaustief beeld op van de nieuwe ontwikkelingsactiviteiten in deze gemeente, maar ook fijnere inzichten in de banden tussen de verschillende initiatieven uit de derde en de vierde pijler.

2. De vierde pijler: what's in a name?

De laatste tijd wordt binnen de sector van de ontwikkelingssamenwerking geregeld heftig gedebatteerd over de zogenaamde vierde pijler. Maar wat verstaan we eronder? Met deze term wordt eigenlijk een indeling gemaakt in de *diverse kanalen* van de ontwikkelingssamenwerking. Het verwijst naar de reeds bestaande drie pijlers of kanalen. De eerste pijler is dan de overheid die traditiegetrouw samenwerkt met overheden in de derde wereld (ook wel de bilaterale samenwerking genoemd). De tweede pijler is het multilaterale kanaal. Het betreft de middelen die een donorland investeert in de derde wereld via internationale organisaties zoals de Europese Commissie of de Verenigde Naties. Met de derde pijler wordt verwezen naar de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties of NGO's, meer bepaald zij die daarvoor erkend zijn door de overheid. Sommigen hanteren de term 'civilitair' om deze niet-gouvernementele werking te onderscheiden van de bilaterale tweede pijler en de multilaterale derde pijler.

De tweede en derde pijlers worden ook wel de 'indirecte kanalen van ontwikkelingssamenwerking' genoemd, verwijzend naar het feit dat onze overheid via deze kanalen op een indirecte wijze haar doelstellingen probeert te verwezenlijken.

Wat deze *drie klassieke pijlers* met elkaar gemeen hebben is het feit dat ze ontstaan zijn omwille van het ontwikkelingsprobleem of de Noord-Zuidproblematiek en de behoefte om daar een deskundig antwoord op te geven. Het zijn dus ook gespecialiseerde organisaties. De ontwikkelingssamenwerking is hun primaire doelstelling en hun hoofdactiviteit. Je kunt ze ook domein-specifieke organisaties noemen omdat ze gecreëerd werden in functie van dit maatschappelijk domein.

Elders hebben we erop gewezen (Develtere, 2005) dat deze drie pijlers een eigen ontwikkelingsgemeenschap vormen, met eigen waarden en normen, een eigen jargon, eigen omgangsrituelen, een eigen kijk op de wereld. Ze hebben dus een eigen subcultuur die voor niet-deelnemers vrij ontoegankelijk is. Ze delen ook een gezamenlijke agenda die er vooral in bestaat dat ze de derdewereldproblematiek in de aandacht willen houden en willen benadrukken dat er meer middelen nodig zijn voor deze maatschappelijke uitdaging. Ze delen ook de idee dat solidariteit niet mag samengaan met eigenbelang en dat non-profit instrumenten de beste garantie zijn dat deze ook geweerd wordt.

Minder bekend is dat deze gemeenschap ook veel elementen van een markt heeft. Er heerst bij wijze van bittere concurrentie tussen de verschillende spelers; concurrentie voor de aandacht, voor de vrijgevigheid, voor de overheidsmiddelen, voor het beste personeel. Verkiezen ze een non-profit omgeving, toch zijn vele spelers uit op groei en het verstevigen van hun marktpositie. Maar het is een speciale markt: eigendomstitels van geïnvesteerde of gecreëerde goederen blijven onduidelijk en concurrentieregels zoals die op andere markten bestaan worden zelden gebruikt.

Ook minder bekend is dat deze gemeenschap veel weg heeft van een arena, een strijdtoneel. De ontwikkelingsorganisaties zoeken met andere woorden ook macht. Ze willen invloed uitoefenen op de samenleving en willen binnen de ontwikkelingssamenwerking hun eigen belangen verdedigen. Het is daarbij zo dat de belangen van het Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking (DGOS), niet noodzakelijk samenvallen met deze van de multilaterale organisaties of deze van de NGO's.

De vierde pijler is een *nieuw kanaal* met nieuwe spelers. Misschien de meest differentiërende variabele is dat ze – in de meeste gevallen – niet ontstaan zijn omwille van de ontwikkelingssamenwerking. Het betreft hier initiatieven die geënt zijn op instituties en organisaties die hun eigenlijke doelstelling in en ander domein situeren. Omwille van een confrontatie met de globaliserende wereld ontplooit de vierde pijler initiatieven die op de klassieke ontwikkelingssamenwerking lijken. Globalisering blijkt de katalysator van de vierde pijler te zijn; zoals de Noord-Zuid-kloof die van de andere pijlers is geweest. Zoals we verder zullen zien is ontwikkelingssamenwerking voor deze initiatieven dus niet het vertrek- maar wel het eindpunt. Je kunt ze dus ook *niet-domeinspecifieke initiatieven* noemen. Belangrijk is dat ze de klassieke gemeenschap van de ontwikkelingssamenwerking interpellieren. Ze gaan uit van andere ideeën en gebruiken vaak een andere taal. Ze brengen termen binnen zoals 'win-win', 'investeren' en 'experimenteren', termen die tot nu toe taboe zijn bij de andere kanalen. Ze dagen ook de klassiekers uit op de markt van de ontwikkelingssamenwerking en de vrijgevigheid. En, tenslotte, zijn het geduchte tegenspelers aan het worden in de arena van de ontwikkelingssamenwerking.

Gezien we hier dus spreken over ontwikkelingsinitiatieven die gedragen worden door vakbonden, ziekenfondsen, sportclubs, lokale verenigingen, bedrijven of sociale instellingen allerhande zou men de 'vierde pijler' een *containerbegrip* kunnen noemen. De term dekt inderdaad een zeer heterogene realiteit. Echter, ook de eerste, de tweede en de derde pijler zijn zeer heterogeen. We spreken over tientallen overheidsinstellingen, meer dan honderd multilaterale agentschappen en voor wat België betreft ongeveer 180 erkende niet-gouvernementele organisaties. Binnen elk van de pijlers vindt men dus een breed scala aan type organisatie, doelstellingen, werkmethodes, organisatieculturen.

Vierde pijlerinitiatieven hebben *steeds de kop opgestoken*. Denk maar aan de vele steun die vanuit parochies naar de missionarissen ging. Of aan de samenwerkingsinitiatieven die al in de jaren '50 ontstonden vanuit de Belgische vakbeweging. Maar toch – zo betogen wij – worden we de laatste tien jaar geconfronteerd met *een nieuw en andersoortig fenomeen*. In een voorgaande fase wilden deze vierde pijler-initiatieven zich integreren in de derde pijler. Ze wilden een NGO-werking uitbouwen, meewerken aan een andere wereld vanuit het Noord-Zuiddenken. Ze wilden ook, net als de NGO's, ontwikkelingsdeskundigen worden. De nieuwe generatie vierde pijlerorganisaties – zo zullen we nog zien – voelt die behoefte niet. Ze willen iets anders doen dan de NGO's. Ze werken met hun

buitenlandse collega's of partners als ervaringsdeskundigen. Ze vinden dat hun expertise in ons eigen land, of zelfs gewoon hun inzet, valabel is voor de collega's in het Zuiden waarmee ze samen willen handelen.

Die ervaring hier en de confrontatie met de wereld die men in eigen land beleeft is trouwens vaak het uitgangspunt voor contacten en samenwerking met collega's of partners in andere landen. Het gevolg is dus dat men niet naar andere landen en mensen kijkt vanuit een Noord-Zuidbril, maar vanuit een mondiale bril. De internationale werking van de vierde pijler kan dus *alle kanten* uitgaan: naar het Zuiden, naar Oost-Europa, naar Centraal Azië of Rusland, zelfs naar achtergestelde indianengroepen in Noord-Amerika.

Is er dan geen *link* met de andere pijlers? Jawel, we zien dat de vierde pijler zich ent op de drie andere pijlers. Ze maakt gebruik van de achterban van de andere pijlers. Maar ze activeert die en verbreedt die. Ze mobiliseert ook vele personeelsleden uit de drie andere pijlers, geeft die een extra-, een eigen, concreet project. En, er zijn indicaties dat de vierde pijler ook de geesten van de betrokkenen (personeel, leiding, vrijwilligers, partners, ...) van de andere kanalen grondig aan het beïnvloeden is.

Ten slotte, nog dit: In Nederland spreekt men over de vierde pijler in termen van '*particuliere initiatieven*' (Bouzoulaa & Brok, 2005). Wij hebben daar niet voor gekozen omdat ook niet-gouvernementele organisaties particuliere initiatieven zijn. Daarenboven suggereert de term '*particuliere initiatieven*' o.i. teveel dat het alleen zou gaan over initiatieven van '*doe-het-zelvers*' die helemaal op hun eentje bezig zijn. Het begrippenkader dat wij hebben gekozen insinueert dat wij - in tegenstelling tot de conceptualisering in Nederland - het vooral willen hebben over *minimaal geïnstitutionaliseerde en collectieve initiatieven*. Tijdelijke, *ad hoc* solidariteitsinitiatieven nemen we niet op in ons kader omdat ze in zeer veel gevallen geïnitieerd worden op instigatie van een van de andere pijlers en omdat het overgrote deel van de middelen die zo gegeneerd worden hun weg vinden via de kanalen van de drie klassieke pijlers en de nieuwe vierde pijler.

3. Hoe groot is de vierde pijler?

De 571 door ons geïdentificeerde vierde pijlerinitiatieven bevonden zich in 158 van de 308 Vlaamse gemeenten. Een eenvoudige extrapolatie naar de andere gemeenten levert ons een geschatte populatie van $571 * 308 / 158$ of 1 113 initiatieven op. Om deze extrapolatie te kunnen doen veronderstellen we dat we alle initiatieven kennen in de gemeenten die in de steekproef zitten. Dit is een serieuze onderschatting aangezien we zeker niet alle organisaties identificeerden. In 92 gemeenten identificeerden we slechts één vierde pijlerinitiatief. Een tweede assumptie is dat er in de gemeenten waarvan we geen gegevens hebben er een gelijke vierde pijlerdynamiek aanwezig is. Deze veronderstelling kunnen we niet hard maken maar aangezien we reeds van een onderschatting uitgaan in de gemeenten waarvan we gegevens hebben is het weinig waarschijnlijk dat de laatste veronderstelling tot een overschatting zal leiden in de gemeenten zonder gegevens. Op basis van beide assumpties kunnen we stellen dat er *minimaal 1 113 vierde pijlerinitiatieven bestaan in Vlaanderen*. We kunnen met sterke waarschijnlijkheid stellen dat het werkelijke aantal groter zal zijn.¹ We gaan er ook van uit dat het totale aantal veel groter is omdat we de meer ingebedde initiatieven van sociale bewegingen, die vaak nationaal georganiseerd zijn en lokale 'afdelingen' hebben, niet opgenomen hebben.

¹ Het aantal 'particuliere initiatieven', zoals de vierde pijler in Nederland genoemd wordt, wordt geschat op 6 000. Met een gelijke verhouding aan initiatieven zou Vlaanderen op ongeveer 2 000 uitkomen.

4. Van waar komt deze dynamiek?

Over de oorsprong van de vierde pijler en de factoren die zorgen voor de exponentiële groei ervan konden we tot nu alleen maar speculeren. In de debatten over de recente ontwikkelingen binnen het draagvlak van de ontwikkelingssamenwerking worden veel argumenten gehoord. We gaan eerst in op deze argumenten om vervolgens te zien wat de enquête ons leert over de ontstaansbasis van de onderzochte initiatieven.

4.1 Een mix van argumenten

'Anders van het zelfde': Hierbij wijst men dan op het feit dat missionarissen en vrijwilligers of coöperanten ontwikkelingssamenwerking altijd een thuisbasis gehad hebben die zich niet integreerde in de NGO-sector. Vele missionarissen en vrijwilligers gebruiken de laatste jaren modernere technieken om hun werk in het Zuiden te laten ondersteunen door deze thuisbasis. Ze creëren eigen vzw's of stichtingen en vragen aan familie of vrienden om via deze structuren middelen te vinden voor hun werk. Tegelijk biedt dit het voordeel dat er een structuur klaar staat om de taak van de missionaris of vrijwilliger over te nemen op het ogenblik dat die niet meer in het Zuiden werkt.

'De boodschap is overgekomen': De niet-gouvernementele organisaties wijzen er al jaren op dat iedereen in het westen mee verantwoordelijk is voor wat er fout gaat in het Zuiden. Mensen worden als consument, als werknemer, als ondernemer, als toerist, als student er individueel op attent gemaakt dat ze mee aan een oplossing moeten werken. Maar ook wordt met kracht geargumenteed dat de organisaties waar mensen toe behoren hun verantwoordelijkheid dragen en dienen op te nemen: consumentenorganisaties, vakbond, bedrijf, school of vereniging. De vierde pijler is een reactie op deze oproep om zich 'maatschappelijk verantwoordelijk' te gedragen.

'Externe stimulansen helpen': De NGO's, maar ook de overheden, hebben de laatste tien jaar heel veel stimulansen gegeven om mensen en instellingen van bij ons te sensibiliseren rond de derdewereldproblematiek, maar ook om hen meer direct bij de ontwikkelingssamenwerking te betrekken. Denk maar aan de inleefreizen, de partner-uitwisselingen, de studie-bezoeken, de stages of het programma van Kleur Bekennen dat mondiale vorming stimuleert in de scholen. Daarnaast zijn er tal van subsidie-oproepen geweest vanuit de overheid die middelen beloven voor innovatieve projecten. Deze viseren niet zozeer de klassieke wereld van de ontwikkelingssamenwerking, maar bedrijven, organisaties of scholen. Een mooi voorbeeld is het Vlaams Fonds Tropisch Bos.

'De media zijn rolmodel en katalysator': De media hebben het Zuiden dichterbij gebracht. Dagelijks worden mensen geconfronteerd met zowel de noden in het

Zuiden als met voorbeelden van Belgen die zelf iets ondernemen om iets aan het onrecht in de wereld te doen. Bij grote rampen nemen de media en bepaalde mediafiguren zelf het voortouw. Ze zetten grootscheepse fondsenwervende campagnes op, vliegen ter plaatse, zetten projecten op. Op die manier functioneren ze als rolmodellen voor geïnteresseerden die ook iets willen doen.

'We zijn allemaal wereldburgers': Studeren en werken in het buitenland, tropische avonturenreizen, internationale huwelijken, internationale ketenarbeid zijn integraal deel geworden van onze netwerkmaatschappij. Een half millennium na Erasmus is iedereen willens nillens wereldburger geworden. Op die manier worden mensen zich bewust van zowel de behoeften in andere landen als van de mogelijkheden om via werk of vereniging iets op te zetten.

'Het nieuwe geefgedrag vindt zijn weg niet bij de klassiekers': Tenslotte zouden er zich ook fundamentele wijzigingen voordoen in het filantropisch gedrag van de moderne burger. Deze zou handelingsalternatieven zoeken en naast geld ook tijd willen geven (maar kan dat niet binnen het klassieke NGO-circuit), zou meer inspraak willen hebben en zou op andere manieren willen investeren (met leningen, leasing, aandelen, ...). Daarenboven zou de moderne burger kritisch staan ten aanzien van de klassieke ontwikkelingsinstanties. Deze zouden gepercipieerd worden als te log, te bureaucratisch, te onpersoonlijk. Klassieke ontwikkelingswerkers zouden te weinig garanties bieden dat het geld ook terecht komt.

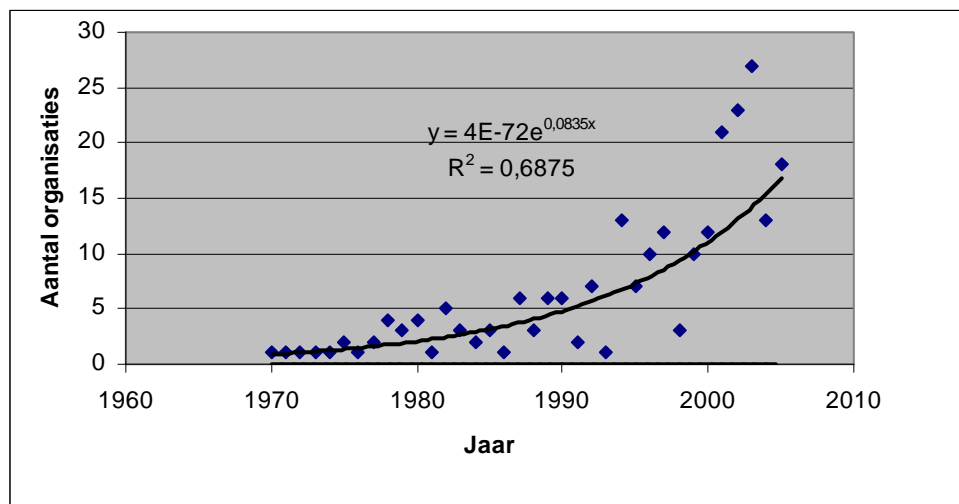
Het lijkt aannemelijk dat elk van deze clusters argumenten een bepaalde verklarende waarde heeft en ons iets vertelt over de ontwikkelingsgronden van de vierde pijler. In de wetenschap dat heel veel mensen tegelijk investeren in zowel de eerste, de derde als de vierde pijler, zijn we in ons onderzoek niet naar persoonlijke motieven op zoek gegaan. Wel hebben we gezocht naar meer objectiveerbare gegevens zoals het ontstaansmoment en de aanleiding voor de oprichting van het initiatief.

4.2 Ontstaansperiode

Figuur 1 geeft de ontstaansperiode van de vierde pijlerinitiatieven weer. De gegevens werden in grafiek gezet vanaf 1970 en de systematische lange termijnevoluitie, ook wel de trend genoemd, werd berekend. Een exponentiële trendlijn met een verklarende waarde van 68% betekent dat het ontstaan van nieuwe vierde pijlerinitiatieven *exponentieel toegenomen* is over de periode 1970 - 2005. 50% van de initiatieven in de enquête ontstonden na 1997.

De tendensen zijn zeer verschillend naargelang het type van vierde pijlerinitiatief. Meer dan 60% van de steungroepen voor missionarissen en vrijwilligers werden opgericht voor 1980. In de periode na 1980 tot 2005 nemen we een sterk dalende

trend waar in de oprichting van dergelijke initiatieven. Slechts enkelen werden nog gecreëerd na 1995.

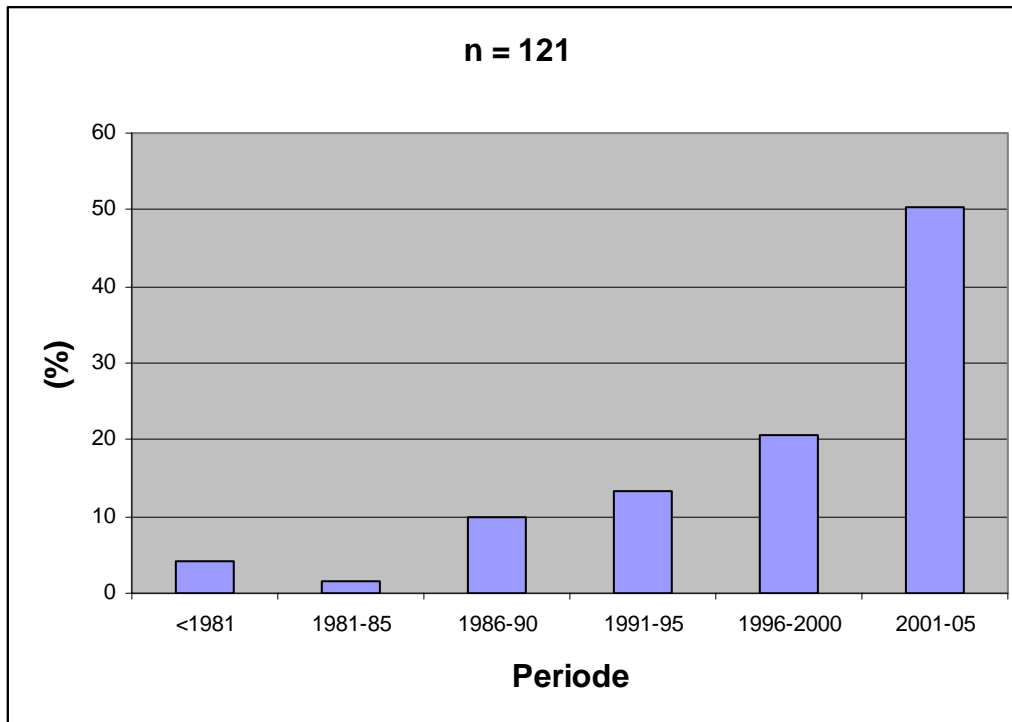
Bron: Eigen enquête

Figuur 1 Trend in de ontstaansperiode van de onderzochte vierde pijlerinitiatieven

Figuur 2 geeft de ontstaansperiode van individuele vierde pijlerinitiatieven weer. Met *individuele initiatieven* bedoelen we de minder geïnstitutionaliseerde initiatieven, vaak gestart door een individu. Slechts 2% van deze vierde pijlerinitiatieven werken ook effectief als een éénmanszaak. De anderen betrekken en enthousiasmeren meerdere personen en groeien snel tot een feitelijke vereniging, een vriendengroep, een vzw, of vinden banden met een bestaande organisatie. Individuele initiatieven bestonden ook reeds vóór 1981. In tegenstelling tot de steungroepen vertonen ze een omgekeerde evolutie en kennen een exponentiële groei over de jaren heen. 50% van de individuele initiatieven in de steekproef ontstonden immers in de voorbije 5 jaar. Ze vormen tevens de grootste groep van de vierde pijlerinitiatieven die wij in het vizier kregen.

De scholen in onze onderzoekspopulatie zijn ontwikkelingsinitiatieven beginnen nemen vanaf het jaar 1996. De helft van de 20 scholen in de steekproef startten hun vierde pijlerinitiatief vanaf het jaar 2000. Het toegenomen aanbod aan mondiale vormingspakketten is daar mogelijk niet vreemd aan.

Bedrijven steken recent en sporadisch hun neus aan het venster. Slechts 3% van de observaties waren bedrijfsgerelateerde vierde pijlerinitiatieven. Toch is ook hier mogelijk een positieve evolutie te verwachten met het toenemende belang dat bedrijven hechten aan maatschappelijk verantwoord ondernemen, en de voortschrijdende mondialisering. Noord-Zuidsamenwerking en solidariteit passen goed in dit verhaal. Vier van de zes bedrijven in onze steekproef startten hun 'ontwikkelingswerk' na 2000.

Bron: Eigen enquête

Figuur 2 Ontstaansperiode van individuele vierde pijlerinitiatieven (totaal = 100%, aantal observaties n = 121)

4.3 Aanleiding voor de oprichting

51% van de ondervraagde vierde pijlerinitiatieven geven *persoonlijke contacten* met mensen actief of wonend in ontwikkelingslanden (missionarissen, ontwikkelingshelpers, familie, kennissen, collega's, ...) aan als reden tot oprichting van een vierde pijlerinitiatief zijn. Een *reis* naar een ontwikkelingsland is in 41% van de ondervraagden een stimulans geweest voor het lanceren van een actie.

Inleefreizen kunnen zeer faciliterend en inspirerend werken. De initiatiefnemers van dergelijke reizen (NGO's, scholen, ...) investeren veel in de voorbereiding ervan en proberen de inleefreis te kaderen in een lange termijn werking. De 3 jaarlijkse cyclus van inleefreizen voor de Molse studenten uit het secundaire onderwijs naar Santa Thomas in Nicaragua is een voorbeeld van een dergelijk inleefreis. De selectie van de studenten gebeurt op het einde van het vierde jaar van het secundair onderwijs op basis van de aanwezigheid op vormingsmomenten, een gesprek met de organisatoren en de deelname aan de verplichte Spaanse les in het vierde jaar. Het technisch- en beroepsonderwijs worden specifiek gestimuleerd om deel te nemen. In het 5de jaar nemen de leerlingen deel aan vormingen en fondsenwervende activiteiten: 1/3 van de reis wordt gefinancierd door eigen activiteiten, 1/3 wordt door de reiziger zelf betaald en 1/3 wordt betaald door de stad. De reis gaat door in de paasvakantie van het 5de jaar. In het 6de jaar werken

dezelfde leerlingen rond de mondiale vorming en feedback die ze geven naar alle secundaire scholen toe. Deze werking werkt sterk sensibiliserend voor de ganse gemeenschap aangezien vele jongeren, hun vrienden en families hier bij betrokken raken. De organisatoren schatten dat ongeveer één op drie inleefreizigers verder actief blijft in een derde wereldwerking. Velen blijven actief bij de *Nica-jongeren*, en groeien later door naar het *Nica-comité* of nemen functies op binnen andere vierde pijlerinitiatieven of steungroepen van NGO's.

Opmerkelijk is ook dat 11% van de ondervraagden aangeeft dat het *vroeger of huidige werk voor een ontwikkelingsorganisatie* aanleiding was voor de oprichting van het vierde pijlerinitiatief. Zoals reeds aangegeven zoeken vele werknemers of ex-werknemers van eerste, tweede en derde pijlerorganisaties de meerwaarde op die vierde pijlerwerking hen kan bieden: interpersoonlijke contact met het Zuiden, handelingsperspectieven, opportuniteiten om zichzelf ook verder te ontplooiën, ...

Veel vierde pijlerinitiatieven ontstaan ook door de *toegenomen contacten die bedrijven, instellingen of organisaties hebben met collega's uit andere landen en continenten*. De voorbeelden hier zijn legio. Pax Christi, een NGO die mensenrechten eerder dan ontwikkelingssamenwerking als hoofddoel heeft, werkt de laatste jaren zeer intensief samen met mensenrechtenorganisaties in Centraal-Afrika. De milieuorganisatie Greenpeace roept haar achterban op om steun te geven aan bosprojecten in Centraal-Afrika en het Amazonegebied. Het Vlaams Overleg Sociale Economie (VOSEC) participeert aan het internationale netwerk van de sociale en solidaire economie (RIPESS). De hogeschool uit Heverlee legde banden met collega-hogescholen in Sri Lanka, Brazilië en Senegal.

In nogal wat gevallen blijven deze internationale contacten geen aangelegenheid van de hoofdzetel of de nationale coördinatie van de instelling of organisatie. Lokale afdelingen vinden hier de opportuniteit om zelf ook een internationale werking uit te bouwen. ACV Kempen, bijvoorbeeld, werkt in het kader van de internationale werking van het ACV samen met de vakbeweging in Katanga (DR Congo). Het fietsatelier Mol, een sociale economieproject dat haar oorsprong heeft in de Kempense vakbeweging, trainde in dat kader collega's uit Katanga.

*Een fysieke herkenbare en toegankelijke locatie kan zeer faciliterend werken in het dynamiseren van vierde pijlerinitiatieven in een gemeente of stad. Een voorbeeld hiervan is het **Wereldhuis** in het centrum van Mol. De ambtenaar van de gemeentelijke ontwikkelings-samenwerking en de wereldwinkel zijn gevestigd in het Wereldhuis. Er zijn echter ook vergader- en werkruimtes beschikbaar voor de lokale steungroepen van NGO's en de lokale*

vierde pijlerinitiatieven. In de zomer wordt er een trendy café-terras opgericht en uitgbaat door de Nica-jongeren. Vooral de jongeren (Wereldwinkel-jongeren, Nica-jongeren en Kosovo-jongeren) maken gretig gebruik van het Wereldhuis die hen een herkenbare plaats biedt.

Goed geïntegreerde mensen in Vlaanderen uit het Zuiden die iets willen doen voor hun regio in het thuisland liggen aan de basis van de oprichting van diverse vierde pijlerinitiatieven. De drijvende kracht en inspiratie achter 'Saba Kina' is een Congolese dansleraar die al jaren geïntegreerd is in België en sommige van zijn dansgroepen weet te enthousiasmeren voor projecten in DR Congo. 'Werkgroep Senegal' is een ander voorbeeld waarbij een Senegalese mevrouw, getrouwd met een Belg en woonachtig in Vlaanderen, vrienden wist te overtuigen om een vierde pijlerinitiatief op te richten met betrekking tot het steunen van projecten in haar geboortestreek.

De helft van de bedrijven in onze steekproef geeft aan dat hun vierde pijlerinitiatief zijn oorsprong vindt in een versterkte werking rond *maatschappelijk ondernemen*.

5. Wie zit er allemaal in deze vierde container?

In het boek *De Belgische Ontwikkelingssamenwerking* (2005) onderscheidden we 10 grote clusters binnen de vierde pijler, nl. de 'nieuwe' missionarissen, de vakbonden, de boerenbeweging, de ziekenfondsen, de bedrijven, de coöperaties, de stichtingen, de migrantengemeenschappen en de steden en gemeenten. Dit zijn inderdaad clusters waar de vierde pijlerwerking reeds een belangrijke plaats heeft gekregen in de werking van deze instellingen en gemeenschappen. We kunnen er ook nog de nieuwe sociale bewegingen aan toevoegen, alsook de scholengemeenschappen en de medische sector. Daarnaast, zo leert ons onderzoek, vinden we ook tal van initiatieven die gekoppeld zijn aan de sport- en ontspanningswereld. Van groot symbolisch belang zijn daarenboven de acties die op het getouw worden gezet door Bekende Vlamingen. Ten slotte dienen we ook in te zoomen op de categorie van wat men – niet pejoratief bedoeld – de 'doe-het-zelvers' zou kunnen noemen.

We gaan verder in op een aantal zeer recente ontwikkelingen bij enkele van deze clusters.

5.1 De nieuwe missionarissen en vrijwilligers

De missionarissen en de vrijwilligers die gedurende lange tijd in een derdewereldland verblijven kan men beschouwen als de vierde pijler-initiatieven *avant la lettre*. Ze brengen mensen bijeen rond een heel concrete, herkenbare en tastbare werkelijkheid: de aanwezigheid van een Vlaming die in een derde wereldland gedurende een lange periode hulp brengt zonder veel tussenschakels. Ze zijn het archétype van de gedecentraliseerde coöperatie. De laatste jaren zien we dat het gegeven van de klassieke missiekringen of parochiale steungroepen aan het uitdoven is. *Nieuwe organisaties* bieden zich aan als functioneel alternatief. In heel veel gevallen zien we dat een missionaris of vrijwilliger mensen uit eigen streek bijeenbrengt (familie, lokale ondernemers, vrienden, ...) om samen met hen een vereniging of stichting op te richten teneinde middelen te werven voor de projecten die de Vlaming in Congo, Indië of Guatemala (mee) opgezet heeft. Belangrijk is dat deze verenigingen of stichtingen nu gecreëerd worden om ook na het vertrek van de missionaris of vrijwilliger deze acties te kunnen continueren. In die zin treedt er een rolverschuiving op waarbij de missionaris of vrijwilliger meer op het achterplan komt te staan ten voordele van de leden van de vereniging én ten voordele van vertegenwoordigers van de lokale projecten. In enkele gevallen zien we dat deze laatste ook bestuursmatig bij de nieuwe vereniging worden betrokken.

De vraag blijft hoelang de missiekringen nog een plaats zullen hebben in het landschap van onze ontwikkelingshulp. De bezochte missiesteungroepen te Mol verouderden systematisch aangezien ze niet aantrekkelijk genoeg zijn voor de

jongeren. Ze ontwikkelen ook geen actief beleid naar verjonging ondanks het grote potentieel aan gesensibiliseerde jongeren in de gemeente.

5.2 De vakbonden

In de vakbeweging zien we een *verdieping en verbreding* van de werking naar het Zuiden toe.

De verdieping uit zich in de toegenomen reflectie over de consequenties van de globalisering voor de wereld van de arbeid. Op congressen, vormingscursussen en militantendagen wordt gedebatteerd over internationale sociale normen, over de noodzaak van syndicalisme in het Zuiden, over de samenwerking en gemeenschappelijke actie met syndicale partners in het Zuiden. De door DGOS medegefinancierde programma's van de drie vakbondsconfederaties die telkens acties voorzien in het Zuiden en in België, en ook de samenwerking tussen respectievelijk het ACV en Wereldsolidariteit en het ABVV en FOS zijn zeker belangrijke hefboomen voor deze verdieping.

Anderzijds zien we ook een proces van verbreding. Het feit dat de liberale vakbond een paar jaar geleden het voorbeeld van het christelijke ACV en het socialistische ABVV heeft gevolgd en nu ook een internationale solidariteitswerking uitbouwt is hiervan getuige.

Maar belangrijker allicht is het gegeven dat in elk van de drie vakbewegingen nu meer en meer de centrales en de regio's op relatief autonome wijze hun contacten met vakbonden in andere landen, waaronder de derde wereld, ontwikkelen en samenwerking aangaan. De confederaties van de drie vakbonden hebben geen volledig beeld van alle samenwerkingen en solidariteitsacties die er binnen hun bewegingen lopen. Toch zijn de voorbeelden legio. Zo ondersteunt de Algemene Centrale Antwerpen - Waasland (ABVV) een project in Colombia en de BBTK (centrale van bedienden, technici en kaders van ABVV) een project rond Aids in Zuid-Afrika. De LBC-NVK besliste in de periode 2005-2008 jaarlijks 250 000 Euro te besteden aan internationale projecten. Het is de bedoeling dat deze projecten helpen voor de 'structurele onderbouwing van het emancipatorisch potentieel van een partner-vakbond'. De voorkeur, zo stelt deze bediendenbond, gaat naar experimentele projecten zoals uitwisselingsstages van onderhandelaars, vormers, bijdrage-inners, communicatie-experts of organisatoren van sociale verkiezingen.

5.3 Ziekenfondsen

De vakbeweging heeft een wat langere en intensere ervaring met derdewerldwerking dan de ziekenfondswereld. De interesse voor een eigen mutualistische internationale werking is pas in de jaren '90 echt beginnen groeien. Daarbij zochten de mutualiteiten naar een *eigen invulling* van hun ontwikkelingstaak. De keuze ging resoluut voor het promoten van mutualistische verzekeringssystemen in

gebieden waar de gezondheidsdiensten om financiële redenen voor grote groepen van de bevolking ontoegankelijk zijn. Hun eigen kennis van en ervaring met sociale verzekeringstechnieken wordt hierbij als een pluspunt gezien. De keuze ging daarenboven naar een gedecentraliseerde manier van werken waarbij lokale ziekenfondsen bij ons een partnerschap aangingen met opstartende ziekenfondsen in Afrika, Azië, Latijns-Amerika én Oost-Europa. Op die manier werd de eigen mutualistische bewegingsdynamiek een extra hefboom voor deze internationale solidariteitsacties.

Bij zowel de christelijke ziekenfondsen als bij de socialistische wordt deze internationale werking gecoördineerd door een internationale dienst op het niveau van de landelijke structuur (LCM en NVSM) en wordt er samengewerkt met de NGO's van respectievelijk de christelijke arbeidersbeweging en de socialistische beweging (Wereldsolidariteit en FOS). Recentelijk namen ook de Onafhankelijke Ziekenfondsen het initiatief om mutualistische systemen te promoten (in Bénin).

De ziekenfondsen liggen mee aan de basis van het samenwerkingsplatform MUSMAT dat in 2006 het daglicht zag. Dit platform verenigt naast de ziekenfondsen en de eerder genoemde NGO's ook nog het Instituut voor Tropische Geneeskunde, het Hoger Instituut voor de Arbeid (K.U.Leuven), het Centre d'Economie Sociale (Ulg), de Belgische Technische Coöperatie, DGOS en BRS. Het platform brengt op die manier de belangrijkste Belgische stakeholders bijeen op het vlak van de microverzekering en het mutualisme.

5.4 De boerenbeweging

Binnen de landbouwersbeweging doet zich een analoog proces van *specialisatie, integratie en decentralisatie* voor. De Boerenbond heeft gekozen voor een intensievere samenwerking met boerenbewegingen in Noord en Zuid binnen de International Federation of Agricultural Producers. De eigen NGO, Ieder voor Allen, heeft intense linken gelegd met andere agri-agencies binnen Agricorn. In het kader van dit netwerk wordt gewerkt aan de capaciteitsopbouw van landbouworganisaties in het Zuiden. Anderzijds wordt meegewerkt aan het steunen van landbouwondernemingen in het Zuiden via de NGO TRIAS.

In Vlaanderen heeft Ieder voor Allen er resoluut voor gekozen om zich te enten op de internationale solidariteit die leeft binnen de landelijke bewegingen (KLJ, KVLV, Landelijke Gilden, Groene Kring, Agra en Boerenbond). Met deze bewegingen worden educatieve pakketten en inleefreizen op maat ontwikkeld.

5.5 Bedrijven

Binnen de bedrijfswereld vinden we enerzijds enkele *gemeenschappelijke* initiatieven en anderzijds een veelvoud aan *disparate eigen acties*. De gemeenschappelijke initiatieven zagen allen de laatste tien jaar het daglicht. *Kauri* werd opgericht als denkplatform voor bedrijven en NGO's. *Het Corporate Funding Programme* werd door enkele grote bedrijven en NGO's opgericht als bedrijfsgiftenbank en platform waar beide sectoren kunnen dialogeren over Noord-Zuidontwikkelingen. *Exchange* poolt een groep van bedrijfsexperten die ingezet worden voor tijdelijke en punctuele opdrachten in de derde wereld. De Unie van Zelfstandige Ondernemers (Unizo) en de christelijke werkgeversorganisatie VKW zetten samen met de NGO Trias in 2005 het project *OZON+* op de rails om samenwerkingsverbanden te ontwikkelen tussen ondernemers(organisaties) in Vlaanderen en ondernemers(organisaties) in het Zuiden.

SAPlato is een initiatief van Voka, de Kamer van Koophandel van Antwerpen-Waasland. Het haalt zijn inspiratie uit het succesvolle Plato-project waarbij grote Vlaamse bedrijven het mentorship opnemen van startende kleinere bedrijven. In het kader van *SAPlato* wordt technische assistentie gegeven aan drie Chambers of Commerce in Zuid-Afrika opdat zij een gelijkaardige werking aan de Vlaamse Plato-werking zouden kunnen ontwikkelen. Het project werkt met een budget van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Economie.

Verder kan verwezen worden naar een hele resem interne initiatieven binnen de bedrijfswereld. Sommige bedrijven laten zich meedrijven op de 'fair trade'-golven en brengen eigen keurmerken uit. Koffie Kàn was hierin een voorloper. Maar de positionering van de Efico-foundation ('fair and free trade') en Colruyt (Collibri-label) zorgde en zorgt nog altijd voor hevige debatten over de inhoud en de kansen voor 'eerlijke handel' in de koffiesector (Biélande, 2005). Gelijkaardige, maar minder spectaculaire evoluties, doen zich voor in de toerisme sector, de mode sector en de wijndistributie.

Sommige bedrijven proberen hun eigen optie voor meer maatschappelijk verantwoord ondernemen (*MVO*) te koppelen aan *werknemers-engagement*. Agfa Aid, bijvoorbeeld, steunt sinds 1997 diverse kleinschalige projecten in binnen- en buitenland. Werknemers worden ingezet voor de identificatie van de projecten, de mobilisatie van de fondsen en de opvolging van de projecten. Het bedrijf zelf geeft werknemers ruimte om dit engagement op te nemen en legt ook middelen bij. Het uitzendkantoor Adecco betaalt het loon door van werknemers die willen meewerken in een ontwikkelingsproject voor een periode van 1 maand.

Andere bedrijven zoeken uitdrukkelijk banden met hun *cliënteel*. Zo kunnen klanten hun oude boekentassen kwijt bij de 'Club' die deze dan uitdeelt aan scholen in het Zuiden of Oost-Europa. Sommige brillenwinkels verzamelen oude brillen t.v.v. Afrika.

5.6 Coöperaties en sociale economie

De coöperatieve ondernemingen in ons land hebben reeds jaren internationale contacten. Enkele hebben de laatste tien jaar ook het pad gezocht van de ontwikkelingssamenwerking. Dit is het geval voor ARCO en P&V die respectievelijk steun geven aan Wereldsolidariteit en FOS. Dit is ook het geval voor de financiële holding Cera dat tien jaar geleden een eigen organisatie, BRS, oprichtte om het sociaal bankieren en verzekeren te promoten. BRS telt meer dan 1 000 leden die hoofdzakelijk gerekruteerd worden onder de coöperatieve vennoten en de personeelsleden van de KBC (waarin Cera een referentie-aandeelhouder is). Ook stuurt BRS deskundigen uit om micro-financieringsinstellingen en micro-verzekeringsinstellingen te ondersteunen.

Coöperaties zijn ook bruggenbouwers tussen oude sociale bewegingen en het bedrijfsleven in ons land enerzijds en de derdewereldbeweging anderzijds. De laatste jaren werden verschillende nieuwe coöperatieve ondernemingen opgericht die dit uitdrukkelijk tot hun doelstelling rekenen. Voorbeelden hiervan zijn Alterfin, Incofin en Oikocredit die alle het solidair bankieren in de derde wereld willen promoten. Binnen de sector van het sociaal toerisme vinden we de Living Stone Groep met het reisagentschap Joker, Karavaan, Dialoog en de 13 wereldwijd ingeplante Via Via reiscafé's. Rond elke Via Via worden projecten van gemeenschapsontwikkeling opgezet. In 2005 richtte de Living Stone Groep samen met de universiteit van Leuven het Living Stone Centrum cvba op om het duurzaam intercultureel ondernemen te promoten.

In de horecasector valt ook het Wereldcafé.coop in Leuven te noteren. Dit coöperatief café serveert uitsluitend producten uit het fair trade-, de sociale economie- of het biologische circuit. Ook andere jonge sociale economiebedrijven zoeken hun weg naar de ontwikkelingssamenwerking. Zo zijn er diverse alternatieve landbouwondernemingen, fietsateliers, kringloopcentra en computerrecyclagebedrijven die een samenwerking op de rails hebben gezet met organisaties in Afrika of Latijns-Amerika.

5.7 Andere

De *onderwijssector* is ongetwijfeld één van de belangrijkste *incubatieplaatsen* voor de vierde pijler. Heel wat scholen introduceren, samen met NGO's of programma's zoals Kleur Bekennen, modules mondiale vorming in hun curricula. Hogescholen en universiteiten richten vormingsmomenten in rond wereldthema's (waaronder de Noord-Zuidverhoudingen), sturen studenten uit naar derdewereldlanden voor stages en eindwerken en ontwikkelen partenariaten met collega-instellingen en onderzoeksgroepen in het Zuiden.

Ook de *medische sector* richt haar blik in toenemende mate internationaal. Het Artsen zonder Grenzen- en Artsen zonder Vakantiemodel is zich aan het uitsplitsen. Vanuit diverse specialismen (zoals dierenartsen, oogartsen, cardiologen, ...) werden analoge initiatieven opgezet. Ook een Hospitalen zonder Grenzen zag het licht om de solidariteit tussen hospitalen in België en medische instellingen in het Zuiden gestalte te geven. Naar aanleiding van de Tsunami van eind 2004 mobiliseerden de Landelijke Bedienden Centrale, Caritas Vlaanderen, het Verbond van verzorgingsinstellingen en het Vlaamse Welzijnsverbond de Vlaamse verzorgingsinstellingen en hun personeel. Dit gaf aanleiding tot de oprichting van de Non Profit for Sri Lanka en het uitsturen van diverse gemengde assistentieteams.

Studeer- en doe-kampen zitten eveneens in de lift. Denk maar aan wat AFS, WEP en YFU. Reeds eind jaren '50 werden er in de voormalige kolonies bouwkampen georganiseerd door de Bouworde. Daarna splitste de werking zich op in de NGO Coopibo, de werking in het Oostblok en de werking in Europa. Op vraag van de jongeren is er vanaf 2002 terug gestart met een werking in het Zuiden. Na enkele kampen in Europa mocht het wel een beetje verder gaan voor sommigen, met de mogelijkheid tot een meer internationale ervaring en interculturele uitwisseling. Deze nieuwe dynamiek kent een sterke vlucht: in 2005 namen reeds 200 tal mensen deel aan een kamp in het Zuiden.

Juist de noodzaak om in ontwikkelingslanden maatschappelijk verantwoord te ondernemen maakt de *sportindustrie* een interessante partner voor ontwikkelingsorganisaties (betrokkenheid, professionaliteit, gigantisch bereik en uitstraling). Er is echter nog vaak onduidelijkheid over wie de kar moet trekken i.v.m. sport en ontwikkelingssamenwerking: NGO's, donerende bedrijven of lokale overheden (Vanden Auweele, Malcolm & Meulders, 2006). Ondertussen heeft de FIFA wel een onderdirecteur voor ontwikkelingssamenwerking. In 2006 kondigde FIFA aan 100 miljoen euro vrij te maken voor sportprojecten. Ook tal van Belgische voetbalverenigingen hebben de vorige jaren een samenwerking op het getouw gezet met voetbalclubs in ontwikkelingslanden. Dit is ook het geval voor andere sportsectoren.

Bekende Vlamingen zijn steeds meer rolmodellen voor betrokkenen in de ontwikkelingssamenwerking, en meer bepaald in de vierde pijler. Sommige BVs zoals actrice Hilde De Baerdemaeker, zanger Koen Wouters en tennisster Kim Clijsters zijn 'ambassadeurs' en steunen het werk van bestaande organisaties. Andere, zoals Els De Temmerman, Annemie Struyf, Martine Dardenne, Dennis Bouwen en Klaas Vanhalst richtten eigen vierde pijlerorganisaties op.

Bijna de helft van de vierde pijlerinitiatieven (47%) worden door de ondervraagden bestempeld als een *individueel initiatief*. Nochtans is slechts 2% van de vierde pijlerinitiatieven een zaak van 'eenmans-doe-het-zelvers'. Vele initiatieven starten wel individueel maar betrekken en enthousiasmeren meerdere personen uit hun directe omgeving (school, wijk, parochie, bedrijf, sociale organisatie, sportclub,...).

6. Wat is het draagvlak van de vierde pijler?

De volgende tabel geeft een overzicht van het aantal mensen dat nauw betrokken is bij de vierde pijlerinitiatieven. *Bijna de helft van de vierde pijlerinitiatieven (43%) kunnen terugvallen op 5 à 14 personen.* 15% van de vierde pijlerinitiatieven heeft minder dan 5 nauw betrokken personen terwijl 8% zich kan beroepen op meer dan 50 personen.

Afhankelijk van de gebruikte extrapolatie methode² schatten we het aantal betrokken personen bij de pijler-sector minstens tussen de *25 à 60 000 personen*. Dit betreft dus uitsluitend de minder geïnstitutionaliseerde vierde pijlerinitiatieven. We verrekenen hierbij niet het vrijwilligerswerk dat bijvoorbeeld de achterban van de vrouwenbeweging, jeugdorganisaties of mensenrechtenbewegingen doen ten voordele van hun eigen vierde pijlerinitiatieven.

Tabel 1 Aantal mensen nauw betrokken bij de vierde pijlerinitiatieven

Aantal mensen nauw betrokken	Percentage van vierde pijlerinitiatieven
<5	15,2
5-9	22,4
10-14	21,2
15-19	10,4
20-29	10,4
30-49	12,0
>50	8,4
Totaal	100,0

Bron: Eigen enquête

We kunnen het maatschappelijk draagvlak van organisaties ook inschatten door te kijken naar hun aanwezigheid in de media en de financiële steun die ze krijgen van het Vlaamse publiek.

Vierde pijlerorganisaties zijn ware *medialievelingen*. Twee op drie vierde pijlerinitiatieven werden in het jaar 2005 geciteerd in de lokale media. Eén op drie vierde pijlerinitiatieven haalde daarnaast ook de nationale media. Het

² De ondergrens bekomen we door het aantal betrokken mensen in de steekproef (5 745 in 254 organisaties) te extrapoleren naar het totaal aantal geschatte vierde pijlerinitiatieven in Vlaanderen 1 113, extrapolatie geeft. $5\,745 \cdot 1\,113/254 = 25\,773$ betrokken personen. De bovengrens bekomen we door het gebruik van de ratio bevolking gemeente Mol/bevolking Vlaamse gemeenschap (1/186). We hebben een vrij precies beeld van het aantal betrokken personen in Mol (329). Extrapolatie hiervan brengt het totaal op $(329 \cdot 186 = 61\,194)$. Dit is uiteraard een vrij ruwe extrapolatie, want afhankelijk van de kenmerken van de vierde pijlerinitiatieven in de gemeente Mol.

vaak concrete karakter van de vierde pijleractiviteiten is een dankbaarder onderwerp voor de media dan het grote ontwikkelingsverhaal dat door de derde pijler gebracht wordt. De grote vierdepijlerorganisaties worden relatief meer geciteerd in de nationale pers dan de kleinere. 60% van de organisaties die in de nationale pers geciteerd werden behoren immers tot de 40% grootste organisaties (qua budget). Men hoeft echter niet groot te zijn om ook nationale weerklank te vinden want 15% van de organisaties die in de nationale pers verschenen functioneerden in 2005 met een budget lager dan 2 500 Euro. Kleinere organisaties zijn wel relatief meer vertegenwoordigd in de lokale pers en media.

Wat financiële steun vanuit het grote publiek betreft zien we een *toenemende en grote steun*.

Na extrapolatie van de inkomstengegevens van onze onderzoekspopulatie komen we tot een minimale vork van *47 à 68 miljoen Euro per jaar* voor de Vlaamse vierde pijlerinitiatieven.³ Dit cijfer is exclusief de meer geïnstitutionaliseerde vierde pijlerinitiatieven en houdt dus geen rekening met de private fondsen die de vakbonden,⁴ de ziekenfondsen, stichtingen,⁵ coöperaties,⁶ de bedrijven⁷ of de ziekenhuizen investeren in ontwikkelingssamenwerking. Het houdt ook geen rekening met de middelen die de migrantengemeenschap jaarlijks naar het thuisland sturen (de zogenaamde 'remittances').⁸

³ Na extrapolatie van de totale inkomsten (252 940 Euro) voor de 14 geïdentificeerde Molse vierde pijlerinitiatieven schatten we de totale inkomsten van de vierde pijlerinitiatieven in Vlaanderen (x factor 186) op *47,05 miljoen Euro*. Deze schatting is waarschijnlijk ook een minimale waarde aangezien de Molse vierde pijlerinitiatieven sterker vertegenwoordigd zijn bij de kleinere, dus financieel beperkte, initiatieven. 43% van de Molse initiatieven behoort immers tot de laagste groep terwijl 29% behoort tot de tweede laagste groep. Slechts 1 Molse organisatie kan zich binnen de grootste inkomensklasse van de vierde pijlerinitiatieven plaatsen (zie verder inkomstenverdeling).

Een tweede extrapolatie op basis van de enquêtegegevens geeft het volgende resultaat : 13,28 miljoen Euro verzamelde middelen door de 220 initiatieven met financiële gegevens, vermenigvuldigd met de 1 113 initiatieven in Vlaanderen = *67,18 miljoen Euro*.

⁴ Goede gegevens over de eigen middelen die de vakbonden in ontwikkelingssamenwerking stoppen zijn er niet. Alleen van het ACV is geweten dat er jaarlijks ongeveer 2,5 miljoen Euro in ontwikkelingsprogramma's wordt geïnvesteerd. Als we de middelen van ABVV, het ACLVB en de eigen investeringen van vakcentrales mee rekenen schatten we de totale vakbondsmiddelen voor ontwikkelingssamenwerking tussen de 3,5 en 4 miljoen Euro per jaar.

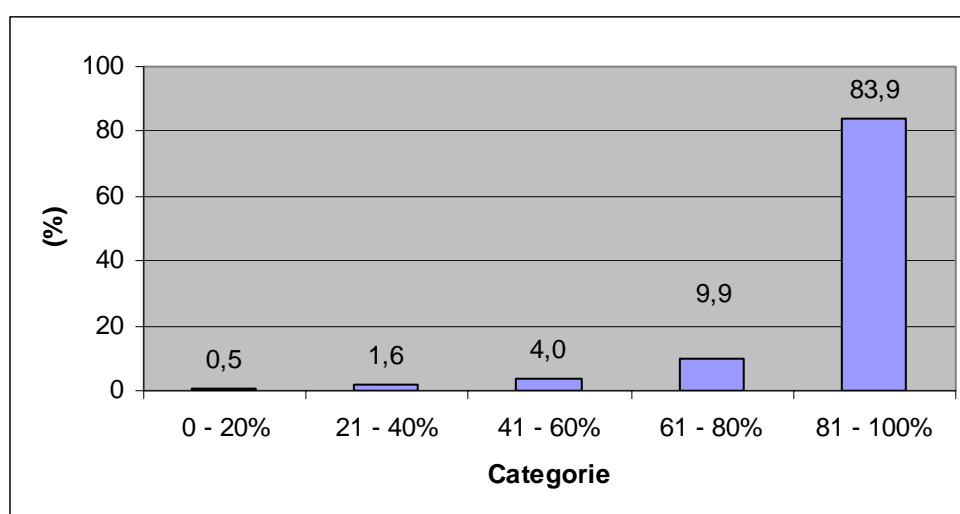
⁵ De door ons onderzochte stichtingen (119 van de 323 stichtingen in België) hadden in het jaar 2001 samen ongeveer 10 miljoen Euro veil voor programma's buiten België.

⁶ BRS (van Cera) mobiliseert jaarlijks om en bij de 500 000 Euro en beschikt daarnaast nog over een garantiefonds. In 2005 beheerde Incofin 15 miljoen Euro aan fondsen.

⁷ Het CFP werft de laatste jaren tussen de 400 000 en de 500 000 Euro.

⁸ De remittances worden op minimaal 70 miljoen Euro per jaar geschat voor België. Slechts een zeer beperkt deel ervan zou niet individueel, maar via georganiseerd verband getransfereerd worden.

De *inkomstverdeling* over de verschillende vierde pijlerinitiatieven geeft een uitgesproken beeld van de vertekening naar de grootste organisaties. De volgende figuur geeft het aandeel weer van de initiatieven gerangschikt volgens inkomsten waarbij groep '0-20%' de 20% initiatieven met het kleinste budget vertegenwoordigt, groep 21-40% de volgende 20% en zo verder. De 40% kleinste vierde pijlerinitiatieven vertegenwoordigen samen slechts 2% van de totale inkomsten terwijl de 20% grootste initiatieven verantwoordelijk zijn voor 84% van de inkomsten. Dit is echter geen uitzonderlijke verdeling en is gelijkaardig bij de Belgische NGO sector.

Bron: Eigen enquête

Figuur 3 Vierde pijlerinitiatieven per inkomstencategorie (categorien gerangschikt per 20% van laagste naar hoogste inkomsten)

In de enquête werd gevraagd naar de verschillende *financieringsbronnen* van de vierde pijlerorganisaties. Inkomsten en uitgaven van het boekjaar 2005 werden weergegeven. De inkomsten werden opgesplitst naar eigen inkomsten en subsidies. De eigen inkomsten werden verder opgesplitst in individuele giften, bedrijfsgiften en eigen activiteiten terwijl subsidies uitgesplitst werden over gemeente, provincie, Vlaamse gemeenschap en Federale overheid. De uitgaven werden niet verder opsplijst.

De volgende tabel geeft een gedetailleerde weergave van de verschillende financieringsbronnen. Deze analyse is gebaseerd op 220 observaties aangezien niet iedereen bereid was om financiële gegevens te verstrekken. De totale inkomsten van deze 220 organisaties komen op 13 277 423 Euro. *Gemiddeld is dit 61 186 Euro per onderzocht vierde pijler initiatief.*

Tabel 2 Financieringsbronnen van 220 vierde pijlerinitiatieven in het jaar 2005

	% die deze bron opgeeft	Gemiddelde inkomst uit deze bron (Euro)	Aandeel (%) in de totale inkomsten
<i>Eigen middelen</i>			
Individuele giften	69	30 080	41
Bedrijfs giften	26	14 091	7
Eigen activiteiten	65	25 204	32
<i>Subsidies</i>			
Gemeente	46	5 089	5
Provincie	16	5 158	2
Vlaamse Gemeenschap	5	71 863	7
Federale Overheid	4	78 291	6
Totaal Inkomsten		61 186	13 277 423 (100%)

Bron: Eigen enquête

Uit de inkomstenverdeling leren we dat *80% van de middelen afkomstig is van eigen fondsenwerving*. Immers zowel de giften van individuen (41%), de giften van bedrijven (7%) en de eigen activiteiten (32%) kunnen onder bovenstaande rubriek geplaatst worden. Voor de ganse vierde pijler betekent dit dus ongeveer 54 miljoen Euro eigen middelen per jaar. 70% van de vierde pijlerinitiatieven ontvangt giften (hoofdzakelijk van individuen) en 65% organiseert zelf inkomensgenererende activiteiten.

Subsidies van de diverse overheden vullen de verdere inkomsten aan waarbij de gemeente, de Vlaamse gemeenschap en de Federale overheid qua grootte een vergelijkbare bijdrage leveren. De totale bijdrage van de provincies is beduidend lager.

Ter vergelijking: de eigen (binnenlandse) private middelen van de Vlaamse NGO-sector werden in het jaar 2004 op ongeveer 90 miljoen Euro geschat. Naar alle waarschijnlijkheid mobiliseert de vierde pijler (wanneer men ook rekening houdt met de meer geïnstitutionaliseerde) dus jaarlijks een equivalent bedrag bij het Vlaamse publiek. Volgens Coprogram (2005) kregen de Vlaamse NGO's in het jaar 2004 daarbij nog 138 miljoen Euro overheidsmiddelen en eveneens financiële steun van buitenlandse NGO's (15% van hun totale inkomsten). Bij de vierde pijler gaat dit over beduidend minder.

De vierde pijlerinitiatieven halen hun subsidies vooral bij de lagere overheden. 46% van de onderzochte vierde pijlerinitiatieven worden door de gemeenten gesteund voor gemiddeld 5 100 Euro per initiatief. 16% kreeg financiële steun van de provincie en telkens 5% van de Vlaamse Gemeenschap of een Federaal departement.

tement. Deze laatste twee niveaus geven wel veel grotere subsidies (ongeveer 75 000 Euro per initiatief).

Over alle organisaties heen was *17% van de inkomende fondsen niet uitgegeven* binnen hetzelfde kalenderjaar 2005. De vierde pijlerinitiatieven accumuleerden dus kapitaal, voor sommigen als buffer om onvoorziene omstandigheden het hoofd te bieden, voor anderen om te investeren in patrimonium. De grootste groep hield deze middelen opzij in afwachting van een projectmogelijkheid.

7. Zijn het einzelgangers?

7.1 Samenwerking in het Noorden

44% van de ondervraagde vierde pijlerinitiatieven zijn op dit ogenblik *lid van de gemeentelijke of stedelijke raad voor ontwikkelingssamenwerking (GROS of STROS)*. Bijna de helft van deze initiatieven is er niet zeker van om in de toekomst nog lid te blijven van deze raden. Van de vierde pijlerinitiatieven die momenteel geen lid zijn van een gemeentelijke of stedelijke raad voor ontwikkelingssamenwerking is er slechts 13% die denkt in de toekomst lid te worden. Drie op vier van deze initiatieven zegt dit expliciet niet te willen.

Er bestaan twee uiteenlopende stromingen met betrekking tot *samenwerking met andere organisaties*. Een eerste groep (ongeveer 25% van de ondervraagde vierde pijlerinitiatieven) wijst samenwerking expliciet af en staat fel op zijn autonomie in beslissen en handelen. Dit betekent dat *75% van de vierde pijlerinitiatieven wel samenwerkt met andere organisaties*. Eén derde van de vierde pijlerinitiatieven grijpt elke mogelijkheden aan om samen te werken met andere actoren. Ze werken dan ook met meer dan één andere organisatie samen.

Tâche d'huile Moliba is een project geïnitieerd door een Congolees die in zijn woonplaats in DR Congo ontwikkeling tracht te stimuleren. Een pater die lang in dezelfde streek werkte en nu terug in België verblijft is een drijvende kracht in het zoeken naar fondsen voor de verschillende activiteiten (maismolen, lagere en middelbare school, rijstpeller, zaagmachine, putten boren, ...). Hierbij worden verschillende actoren aangesproken die allen hun bijdrage leveren op hun specifieke domein: de NGO CDI-Bwamanda geeft advies rond de aankoop van boomateriaal, de school VTI-Oostende financiert en ontwikkelt een zaagmachine, de Spaanse NGO Manos Unidas financiert de constructie van schoolgebouwen en de provincie West-Vlaanderen de aankoop van een eerste rijstpeller en motor voor de boot.

De vierde pijlerinitiatieven werken voornamelijk samen met de gemeente of stad via adviesraden, subsidiekanalen en stedenbanden. 26% van de vierde pijlerinitiatieven werkte het voorbije jaar samen met een NGO terwijl 21% van hen samenwerkte met een school. Ook wordt samengewerkt met service clubs, kerkelijke organisaties, bedrijven, jeugdbewegingen of buitenlandse organisaties.

Eén op drie vierde pijlerinitiatieven vroeg in het jaar 2005 professioneel advies bij een ontwikkelingsorganisatie en 46% van de vierde pijlerinitiatieven zegt vragende partij te zijn om met professionele ontwikkelingsorganisaties (NGO's, DGOS, BTC, ...) samen te werken.

7.2 Samenwerking in het Zuiden

In de volgende tabel wordt het percentage van vierde pijlerinitiatieven weergegeven die respectievelijk geen enkele, één of meerdere organisaties en/of projecten steunden in het Zuiden. Uit kolom twee blijkt dat 15% van de vierde pijlerinitiatieven geen enkele organisatie steunde in het jaar 2005. 35% steunde één organisatie en 40% van de vierde pijlerinitiatieven steunden meer dan 1 organisatie in het Zuiden. In de derde kolom wordt het aantal gesteunde projecten in het Zuiden weergegeven. 6% van de vierde pijlerinitiatieven steunde geen project, 28% steunde er één en 55% steunde meer dan één project in het Zuiden in het jaar 2005.

Tabel 3 Vierde pijlerinitiatieven die organisaties en projecten steunden in het Zuiden (2005)

Aantal in Zuid	Percentage van vierde pijlerinitiatieven	
	Steun aan organisaties	Steun aan projecten
0	15	6
1	35	28
2	13	19
3	6	8
4	3	6
5	5	6
6-10	6	9
>10	7	7
Geen info	10	11
Totaal	100	100

Bron: Eigen enquête

Ook *de vierde pijler internationaliseert*. De vakbonden werken met de internationale vakbondsorganisaties, de ziekenfondsen zijn lid van de Association Internationale de la Mutualité (AIM), de boerenbeweging vindt zijn internationale weg via de International Federation of Agricultural Producers (IFAP), de coöperaties leggen internationale banden via de International Cooperative Association (ICA) of the International Raiffeisen Union (IRU), de sociale economie wordt internationaal aangetrokken door de Réseau International pour la Promotion de l'Économie Sociale et Solidaire (RIPESS), ... Maar ook vele kleine vierde pijlerorganisaties werken samen met collega's uit andere landen. Het programma Oscar, bijvoorbeeld, ontstond in Colombia waar een Vlaming een tehuis voor straatkinderen uitbaat en via kleine berichten in de Europese media vrijwilligers aantrekt om voor een middellange periode (6 maanden à 1 jaar) mee te draaien in de werking.

De vrijwilligers moeten zich wel engageren om bij terugkomst in hun land een steungroep op te richten. Zo heeft het programma vele vertakkingen in Europa: Nederland, Spanje, Duitsland, Frankrijk en België. Elke steungroep leidt zijn eigen weg, sommigen zijn zeer dynamisch en liggen aan de basis van andere initiatieven zoals bijvoorbeeld de Mobiele school.

8. Waar zijn ze actief?

Twee derde van de onderzochte vierde pijlerinitiatieven concentreert zijn zuiderse activiteiten in één land.

Tabel 4 en de tabel 5 in bijlage presenteren respectievelijk de landen waar de vierde pijlerinitiatieven mee werken, en de landen waar de partnerwerking van de Belgische NGO's in investeert.⁹ Beide lijsten zijn gerangschikt naar dalende belangrijkheid van de samenwerking. Vooreerst blijkt hieruit dat de door ons gedetecteerde vierde pijlerorganisaties in minstens evenveel landen actief zijn als de Vlaamse NGO-gemeenschap.

Tabel 4 Geografische spreiding van de vierde pijlerinitiatieven in het Zuiden (% actief in een bepaald land)

Landen	Percentage	Landen	Percentage	Landen	Percentage
D.R.Congo	20,0	Chili	1,5	Bangladesh	0,4
India	11,5	Colombia	1,5	Botswana	0,4
Rwanda	8,5	Mexico	1,5	Cameroun	0,4
Senegal	7,7	Namibië	1,5	Congo-Brazzaville	0,4
Roemenië	6,2	Suriname	1,5	Costa Rica	0,4
Filippijnen	5,8	Cambodja	1,2	Egypte	0,4
		Centr. Afr.			
Brazilië	5,4	Republiek	1,2	Equador	0,4
Peru	5,4	Cuba	1,2	Eritrea	0,4
Zuid-Afrika	5,0	Ivoorkust	1,2	Gabon	0,4
Guatemala	4,2	Malawi	1,2	Guinée-Conakry	0,4
Sri Lanka	3,8	Mongolië	1,2	Israël	0,4
Tanzania	3,8	Nicaragua	1,2	Jamaïca	0,4
Bolivia	3,5	Oekraïne	1,2	Kazakstan	0,4
Gambia	3,5	Uganda	1,2	Koedistan	0,4
Kenia	3,5	Columbia	0,8	Kroatië	0,4
Burkina Faso	3,1	Dominic Rep.	0,8	Madagaskar	0,4
Burundi	3,1	El Salvador	0,8	Midden - Amerika	0,4
Ethiopië	3,1	Haïti	0,8	Moldavië	0,4
Marokko	3,1	Honduras	0,8	Nieuw Caledonië	0,4
Ghana	2,7	Kosovo	0,8	Niger	0,4
Indonesië	2,7	Oeganda	0,8	Nigeria	0,4
Kameroen	2,7	Pakistan	0,8	Noord-Korea	0,4
Venezuela	2,7	Palestina	0,8	Oost - Europa	0,4
Benin	2,3	Paraguay	0,8	P. N. Guinea	0,4
Mozambique	2,3	Polen	0,8	Soedan	0,4
Vietnam	2,3	Thailand	0,8	Somalië	0,4
Ecuador	1,9	Irak	0,8	Taiwan	0,4
Mali	1,9	Afghanistan	0,4	Togo	0,4
Nepal	1,9	Argentinië	0,4	Tsjaad	0,4
Zambia	1,9	Wit Rusland	0,4	Tunesië	0,4

Bron: Eigen enquête

⁹ Voor de vierde pijlerinitiatieven is dit het % verschillende organisaties werkzaam in het land. Voor de NGO's is dit het bedrag van de partnerwerking geïnvesteerd in het land.

Vooral de DR Congo blijft als voormalige Belgische kolonie een sterke aantrekkingskracht uitoefenen op zowel de Vlaamse vierde pijlerinitiatieven en als de NGO's. Ook India is zowel voor de vierde pijlerinitiatieven als voor de NGO's een belangrijk land, net zoals Rwanda, de Filippijnen, Brazilië, Peru, Zuid-Afrika en Guatemala.

Senegal staat op plaats 4 voor de vierde pijlerinitiatieven en lijkt voor hen belangrijker te zijn dan voor de NGO's. De voorheen besproken ontstaansredenen van de vierde pijlerinitiatieven en de link met het toerisme is hier waarschijnlijk niet vreemd aan. Roemenië bevindt zich ook in de lijst van de vierde pijlerinitiatieven en komt niet voor bij de NGO's die eerder de DAC-lijst van ontwikkelingslanden volgen.

Anderzijds lijken Tanzania, Colombia, Bangladesh, Uganda en Indonesië minder aandacht te krijgen van de vierde pijler.

9. In welke sectoren werken ze?

Vierde pijlerinitiatieven *specialiseren niet sterk* aangezien slechts 7% in één enkele sector actief is. Een meerderheid (56%) van de vierde pijlerinitiatieven is actief in 4 of meer sectoren.

Tabel 5 geeft een overzicht van de verschillende sectoren die bestreken worden door de vierde pijlerinitiatieven. Een vierde pijlerinitiatief dat actief is in meerdere sectoren komt meermaals voor in de tabel. Tabel 5 toont dat de vierde pijlerinitiatieven gemiddeld in 4,3 verschillende sectoren actief zijn. *Onderwijs en gezondheidszorg* zijn sectoren waarin een meerderheid van vierde pijlerorganisaties actief is. Dit lijkt logisch aangezien het de zachte sector is waarmee dagelijkse behoeften kunnen gelenigd worden. Sommige kiezen echter resoluut voor hardere sectoren, komen daar en cours de route vaak wel op terug of nemen ook zachtere activiteiten mee aan boord ('men kan niet met honger beginnen aan de oprichting van een KMO').

25% van de organisaties is ook actief in de noodhulp.

De steun gegeven aan de projecten in het Zuiden is divers van aard en meestal een *combinatie van financiële steun met materiele steun en/of persoonlijke hulp* ter plaatse.

Projecten en programma's worden hoofdzakelijk met de zuidelijke partners *geïdentificeerd en uitgevoerd*. Vierde pijler initiatieven werken hard aan het *mede-eigenaarschap* van de projecten. Dit in tegenstelling tot de NGO's die het eigenaarschap in het Zuiden leggen. Naast de opvolging van activiteiten en financiën vanuit België wordt er bijna in 50% van de initiatieven een jaarlijks bezoek gebracht aan het project.

Vele organisaties vertrekken van een specifiek aanbod (professionele expertise, financiële middelen, materiële hefboomen, ...) en proberen die te '*matchen*' met specifieke behoeften in het ontvangende land.

De *contacten met de partners* zijn zeer intensief. Face-to-face contacten krijgen de voorkeur boven schriftelijke. De aanpak is ook zeer operationeel en concreet (wat niet noodzakelijk kleinschalig of korte-termijn betekent). Lokale wensen en vragen krijgen een zeer receptief gehoor bij vierde pijler-organisaties die ook nog wel graag een oplossing zoeken voor een probleem waar ze geen ervaring mee hebben.

Belangwekkend is het feit dat deze nieuwe initiatieven ook *nieuwe werkvormen* hanteren die (nog) niet gebezigd worden door de 1e, 2e en 3e pijler. Vooreerst werkt men in de derde wereld niet alleen meer samen met (lokale) overheden of lokale NGO's, maar ook direct met plaatselijke bedrijven, stichtingen, vakorganisaties, ... Bij de projecten van de vierde pijlerorganisaties worden ter plaatse heel

veel instanties betrokken. Men gaat bewust op zoek naar het schoolhoofd, de burgemeester, een lokale architect of andere deskundige die kan helpen om het project te doen slagen. Daarnaast brengen vierde pijlerinitiatieven ook meer korte- en middellange termijn expertise in in de ondersteunde projecten. Deze stoelt op de ervaring die men in westerse contexten heeft opgedaan en die men wil delen met 'collega's'.

Weinige vierde pijlerorganisaties refereren naar de ontwikkelingstechnieken (doelgerichte interventieplanning, logisch kader, participatorische aanpak, ownershipmodellen) die de laatste tien jaar in de sector opgang maken. Vele vinden een ontwikkelingspraktijk 'en cours de route' uit, met vallen en opstaan. Bij de klassieke pijlers vinden ze geen leidraad, geen handboeken, geen suggesties om met scholen te werken, ziekenhuizen te versterken, straatkinderen op te vangen, sportclubs te steunen, coöperatief verzekeren te promoten. Vele zijn er ook van overtuigd dat ze dit proces zelf dienen mee te maken om een eigen - aan hun organisatie of bedrijf gekoppelde praktijk te construeren.

Ten slotte wordt er *niet alleen gegeven*, maar ook geïnvesteerd, worden gebouwen en gronden aangekocht, leningen of garanties gegeven. Ook ter plaatse worden fondsen gezocht bij ambassades, ministeries, lokale overheden, via tombola's of economische activiteiten. Het feit dat vele vierde pijlerorganisaties moeilijke streken, complexe problemen/rampen en zeer kwetsbare doelgroepen (kinderslaven, HIV-AIDS-patiënten, ...) opzoeken en ook vooral private middelen (risicokapitaal) inzetten wijst erop dat we hier met een gegeven van 'durf-filantropie' te maken hebben.

Tabel 5 Aandeel van vierde pijlerinitiatieven actief in de diverse sectoren

Sector	Percentage
Onderwijs	74,3
Gezondheidszorg	66,9
Straatkinderen, wezen, ...	48,2
Infrastructuur	40,5
Mensen met een handicap	33,9
Watervoorziening	31,1
Landbouw/veeteelt/visserij	30,4
Noodhulp	24,9
Economie	24,5
Vrouwenrechten	21,8
Mensenrechten, vakbondsrechten	18,3
Andere	19,5
Totaal	434,3

Bron: Eigen enquête

10. Diverse reacties bij de 'klassiekers'

Met het onderzoek werd ook gepeild naar de reacties van de eerste en de derde pijlerorganisaties op dit opkomende fenomeen van een vierde pijler. Dit werd gedaan tijdens een 20-tal groepsdiscussies met professionals en vrijwilligers van niet-gouvernementele organisaties, vertegenwoordigers van de Belgische Technische Coöperatie en DGOS. Hierbij werd niet één geluid opgevangen, maar heel diverse. Ook blijkt er zich een evolutie uit te tekenen in de evaluatie die men van de vierde pijler maakt. Initieel bestond er veel weerstand en tegenstand tegenover de vierde pijler. In een groeiend aantal kringen wordt deze nu aan de kant geschoven en worden eerder voorstellen tot samenwerking ontwikkeld. Waar deze nog vaak geïnspireerd zijn door een bepaald paternalisme ten aanzien van de nieuwkomers zien we ook reeds enkele voorbeelden van organisaties die in het vierde pijlerfenomeen een opportuniteit zien. Een evolutie dus van oppositie, over propositie naar opportuniteit.

Ontegensprekelijk heeft de weerstand en tegenstand die men uit(te) ten aanzien van de nieuwe actoren te maken met feit dat onbekend ook meestal onbemand impliceert. Maar tevens was en is het ingegeven door een drang naar zelfbescherming. Een zeer groot deel van de betrokkenen bij de klassieke ontwikkelingsorganisaties hebben al contacten gehad met, of gehoord van nieuwsoortige initiatieven van ontwikkelingssamenwerking. Weinigen konden en kunnen zich een beeld vormen van de wezenskenmerken van deze initiatieven, van de hoegrootheid van het fenomeen of van de dynamiek die ze vertegenwoordigen. Een initiële reactie van onbegrip en verwerping van de stelling dat er zich een fundamenteel ander patroon van ontwikkelingssamenwerking aanbiedt is dan ook begrijpelijk.

De oppositie ten aanzien van de vierde pijlerdynamiek is zeker ook ingegeven door het feit dat deze essentiële vragen uitlokt over de drie andere kanalen van ontwikkelingssamenwerking. Vooreerst wordt de 'gemeenschap van de ontwikkelingssamenwerking' uitgedaagd. Waarom mag maar een beperkte groep ertoe behoren? Zijn die waarden en normen die in deze gemeenschap worden opgelegd wel superieur? Waarom mag er geen sprake zijn van 'win-win'-effecten van samenwerkingsrelaties? Waarom moet de ontwikkelingssamenwerking uitgaan van een non-profitmotief? En misschien nog het meest interpellierend voor de klassiekers is de impliciete en soms expliciete vraag vanuit de nieuwkomers naar een manifest, charter of criteriumset dat aangeeft wat goede ontwikkelingsamenwerking is en bewijst dat de klassiekers hieraan voldoen (en alleen zij).

De klassieke ontwikkelingssamenwerking wordt ook aangevallen in haar marktfunctioneren. Vooral de niet-gouvernementele organisaties zien in de nieuwe organisaties en initiatieven geduchte concurrenten op de markt van de vrijgevigheid. Het gaat volgens sommigen over 'oneerlijke concurrentie' omdat de

vierde pijlerinitiatieven het moeilijke verhaal niet aan het publiek presenteren en mensen en geld (zouden) lokken met simplistische maar renderende caritas-verhalen.

De nieuwe initiatieven nemen ook plaats en positie in op de arena van de ontwikkelingssamenwerking. Ze brengen nieuwe opvattingen binnen en nieuwe werkmethodes. Ze verzamelen nieuwe doelgroepen rond deze opvattingen en werkmethodes en gaan zo ook als belangengroep functioneren. Ze eisen aandacht op voor hun aanpak, ze verdedigen die, ze vragen hiervoor middelen, ze lobbyen en zoeken een steeds groter draagvlak en ruimte binnen de arena.

De initiële reactie van oppositie heeft in meerdere cirkels van NGOs en andere klassiekers plaats gemaakt voor een meer positieve houding. Getuige hiervan de vele samenwerkingsverbanden die ontstaan zijn (of in de steigers staan) tussen scholen, ziekenhuizen, mutualiteiten, vakbonden en anderen uit het vierde pijlergenootschap. De 'propositie-houding' is echter bij velen nog steeds zeer instrumenteel en/of paternalistisch. Instrumenteel in de zin dat aan deze nieuwe actoren voorgesteld wordt om mee een hefboom te zijn om de doelstellingen van de klassieke ontwikkelingsorganisatie te verwezenlijken volgens zijn traditionele aanpak. Met een voorbeeld: een school mag dienen als auditorium voor het sensibiliseringsverhaal van een NGO en mag geld inzamelen om de projecten van deze NGO te financieren. Hierbij wordt de nieuwe actor nog niet aanzien als een volwaardige mede-speler die zelf veel handelingsvrijheid mag hebben. Daarvoor vindt men de nieuwe speler niet geschikt of nog niet professioneel genoeg. Wanneer men ze niet deskundig genoeg acht komt vaak die tweede attitude opduiken, nl. paternalisme. De nieuwe actoren worden beschouwd als neofieten in de ontwikkelingssamenwerking, als doe-het-zelvers die best begeleid worden voor deze moeilijke opdracht.

In de minderheid zijn waarschijnlijk (nog) zij die in de opkomst van de vierde pijler een opportuniteit zien. Zij gaan ervan uit (of ontdekken) dat de vierde pijler een kwalitatieve bijdrage kan leveren tot de sector of gemeenschap van de ontwikkelingssamenwerking. Weinigen zien de vierde pijler als een mogelijkheid om het draagvlak voor de ontwikkelingssamenwerking te verdiepen, maar reeds enkelen zien het wel als een opportuniteit om het draagvlak te verbreden. Nieuwe sociologische groepen (migranten, arbeiders, jongeren, ...) worden door de vierde pijler uitgedaagd om mee een antwoord te zoeken voor globale problemen. Mensen worden ook vanuit andere sociologische identiteiten geappelleerd: als werknemer, als sportbeoefenaar, als zakenvrouw of als toerist. Dit biedt nieuwe invalshoeken of 'entrées' om het ontwikkelingsverhaal bij de mensen te brengen. De vierde pijlerorganisaties brengen ook een aantal innovaties aan die interessant en bruikbaar kunnen zijn voor de klassieke ontwikkelingsorganisaties. Ze tonen aan dat mensen handelingsalternatieven willen en zich niet willen beperken tot het verzamelen en weggeven van financiële middelen. Sommige van die doe-perspectieven kunnen de klassiekers inspireren.

Tenslotte brengen diverse vierde pijlerinitiatieven ook nieuwe werkvormen aan die niet tot het instrumentarium van de klassiekers behoren maar die toch krachtige hefboomen kunnen zijn in een ontwikkelingsproces en armoedebestrijding: aangepaste verzekeringstechnieken, coöperatief bankieren, technieken van sociaal overleg, human resource management, technologische aanpassingen, duurzaam toerisme, sport, ... Blijft voor velen dan natuurlijk de vraag wie het best overweg kan met deze nieuwe werkvormen: de klassiekers die de ontwikkelingsexpertise hebben of de nieuwkomers die de technische expertise hebben. Het platform MUTMAS illustreert mooi hoe de eerste, tweede, derde en vierde pijler elkaar kunnen versterken. Dit platform werd in 2005 opgericht. Vanuit de eerste pijler nemen DGOS en BTC deel. Vanuit de tweede pijler wordt samengewerkt met het Internationaal Arbeidsbureau. De derde pijler wordt vertegenwoordigd door Wereldsolidariteit en FOS Socialistische Solidariteit. De vierde pijler bestaat op de eerste plaats uit de christelijke en de socialistische ziekenfondsen, maar ook uit het Tropisch Instituut, BRS (Cera), het Centre d'Economie Sociale (Ulg) en het Hoger Instituut voor de Arbeid (KULeuven). Het platform helpt elke deelnemende instelling om beter zicht te krijgen op de problematiek van de micro- of mutualistische verzekering in ontwikkelingslanden.

11. Quid de overheid?

Ook de overheid wordt uitgedaagd door dit nieuwe fenomeen van de vierde pijler.

Vooreerst ondergaat de overheid ook de kracht van de vermaatschappelijking. Meer en meer ministeries, departementen of diensten zetten hun eigen initiatieven voor ontwikkelingssamenwerking op los van en zonder enige samenspraak met het ministerie of departement bevoegd voor ontwikkelingssamenwerking. Sommige doen dat op bilaterale basis, andere doen dat door maatschappelijke actoren (scholen, bedrijven, vzw's, ...) waarmee ze ook in ons land samenwerken subsidies te geven voor hun internationale solidariteitswerk. Dit komt zeker de coherentie van de totaliteit van de officiële inspanningen voor ontwikkelingssamenwerking niet ten goede. Een eerste stap om hieraan te verhelpen en aberraties te voorkomen zou erin kunnen bestaan om deze diverse initiatieven en subsidiestromen in kaart te brengen.

Ten tweede is het duidelijk dat de vermaatschappelijking van de ontwikkelingssamenwerking ook als gevolg heeft dat de gemeenschap uitdeint, heterogener wordt, minder vatbaar en stuurbaar wordt. Een belangrijke rol is daarom weggelegd voor zowel de federaties en koepels van de NGOs (Coprogram, 11.11.11), de overlegplatforms (cf. Platform Palestina, Noodhulpconsortium, ...), en de overheid om de dialoog en de samenwerking in de ruime sector te bevorderen. Belangwekkende themata die dringend dienen aangepakt hebben betrekking met de ethiek en de fondsenwerving, de kwaliteit van de samenwerkingsformules en gemeenschappelijke campagnes (in Noorden en Zuiden).

Ten derde bestaat de optie om subsidiegewijs ook de vierde pijler te ondersteunen net zoals men dat ook doet met de derde pijler. Uit het onderzoek blijkt echter dat de nieuwe dynamiek die de vierde pijler aanbrengt aan de sector net komt uit de innovatieve mobilisatie van middelen. Daarbij komen de private middelen steeds op de eerste plaats en deze worden pas later en in mindere mate vermeerderd met overheidsmiddelen. De eigen middelen blijven de belangrijkste vectoren voor de meeste van de vierde pijlerinitiatieven. Ook indien ze subsidies bekomen wordt het initiatief niet onderworpen aan een alles-dominerende subsidieloga (zoals dat het geval lijkt bij menig NGO). Het is dan ook niet aan te raden om de honderden bestaande nieuwe initiatieven in de richting van de subsidieloga's te duwen of om nieuwe initiatieven uit te lokken met een subsidie-aas.

Ten vierde lijkt het beleid dat in het Verenigd Koninkrijk werd uitgetekend met de 'special agreements' wél een belangrijke hefboom te zijn voor de verdere ontplooiing en verdeskundiging van de vierde pijler. Dit beleid komt er op neer dat bestaande maatschappelijke organisaties (vrouwenorganisaties, coöperatieve organisaties, ...) gedurende een periode van drie jaar beperkte middelen kunnen krijgen om intern te reflecteren en te experimenteren met een eigen solidariteitsmodel. Deze middelen mogen geenszins gebruikt worden om projecten in de derde wereld te financieren. Ze kunnen uitsluitend dienen om vanuit de eigenheid

van de organisatie een formule van internationale samenwerking te ontwikkelen die ook door de eigen organisatie verder kan gedragen worden. Samenwerking met klassieke ontwikkelingsorganisaties in dit proces wordt sterk aanbevolen.

Ten vijfde bieden de vierde pijlerinitiatieven ook nieuwe kansen voor het concentratiebeleid van de overheid. De (beperkte) input die de NGOs reeds doen in dat beleid zou kunnen vervolledigd worden door vierde pijlerinitiatieven die hun expertise met betrekking tot hun eigen domeinen ten dienste stellen van deze landen. Op die manier zou het draagvlak hier in Vlaanderen voor de programma's in deze landen kunnen verbreedt worden. Er zouden tevens additionele middelen kunnen gemobiliseerd, en nuttige professionele support ingezet worden voor deze landen.

Ten zesde blijkt uit het onderzoek ook een zeer grote nood te bestaan om meer inzicht te krijgen in de consequenties van enkele innovatieve praktijken die door de vierde pijlerorganisaties worden gehanteerd. Zo is het niet duidelijk welk effect het heeft wanneer vierde pijlerorganisaties mensen uitsturen die een bepaalde expertise hebben opgedaan in eigen land (waar klassiekers quasi uitsluitend beroep doen op ontwikkelingsdeskundigen). Ook weten we nog bijzonder weinig over de uitdagingen die zich stellen wanneer vierde pijlerorganisaties rechtstreeks gaan werken met een breed gamma aan lokale instituties zoals scholen, lokale vakbonden, coöperaties of stichtingen eerder dan met intermediaire NGO's of lokale overheden. Zeer beperkt is ook het inzicht in mogelijkheden en moeilijkheden die zich stellen wanneer vierde pijlerorganisaties werken met nieuwe investeringsmethodes zoals leningen, aankoop van aandelen, kapitaalsparticipaties, aankoop van roerend en onroerende goederen of leasings.

Tenslotte blijkt uit dit onderzoek dat er een bijzonder grote behoefte en vraag bestaat voor een vormingstraject voor actoren van de ontwikkelingssamenwerking. Dit vormingstraject moet vierde pijlerorganisaties (en eventueel ook andere) de mogelijkheid bieden om stappen vooruit te zetten met betrekking tot de culturele, sociale, ecologische en economische levensvatbaarheid van hun initiatieven. Ook moet het hen helpen grondig te reflecteren over hun nieuwe werkvormen en deze te toetsen op criteria van (a) ontwikkelingsrelevantie; (b) eigenaarschap (ownership); (c) efficiëntie, effectiviteit en impact.

12. Bij wijze van besluit

De vierde pijler is misschien wel het beste bewijs dat we in Vlaanderen niet (meer) geconfronteerd worden met donor-moeheid, erosie van het schuldbewustzijn of Afro-pessimisme. De vierde pijler is een indicatie dat de ontwikkelingssamenwerking zich heeft vermaatschappelijkt. Misschien moeten we zelfs eerder spreken over 'verdagelijksing' van de ontwikkelingssamenwerking. Het is niet meer iets dat je één maal per jaar doet tijdens de campagne van je favoriete NGO.

Vierde pijlerorganisaties zijn niet-domeinspecifiek. Ze groeien vanuit een individu of bestaande maatschappelijke groep of instelling in ons land die met de globalisering geconfronteerd wordt.

Dit geeft voor enkelen aanleiding tot nieuw caritas-gedrag, maar voor velen tot een poging om internationaal, globaal te ageren.

Automatisch houdt dit in dat men in de samenwerking met partners-collega's wil investeren om er beide beter van te worden. Men wil een betere school worden door een school in de derde wereld te steunen, men wil een krachtiger vakbond worden, men wil een leukere vereniging zijn, ... Wederkerigheid, geven-zonder-te-verliezen, 'win-win' dus. Men wil niet het gehele systeem veranderen, maar het leven van een bepaalde groep - een herkenbare groep - verbeteren. Het haalbare moet bereikt worden.

Ook betekent dit dat men bij vele (de meeste?) vierde pijler-initiatieven niet aan ontwikkelingssamenwerking doet 'uit principe', 'vanuit het onrecht dat een ander wordt aangedaan', maar vanuit de eigen praktijk, de eigen ervaring, ...

Het is deze eigen ervaring, de eigen expertise ook vaak, die het eigen aanbod gaat bepalen. Vele vierde pijler-initiatieven zoeken een vraag voor hun kennis, materiaal, kunde.

In hun communicatie verwijzen de vierde pijlerorganisaties (in tegenstelling tot de NGO's) niet zozeer naar de armen, de behoeftigen, de kwetsbaren, de slachtoffers en de doelgroep van de projecten of programma's. Het zijn de getalenteerden, de dragers van de projecten of programma's die in de picture komen. Het gaat over de knappe schooldirecteur, de professioneel werkende architect, de charismatische leider van een sociale beweging, de moedige voorzitter van een vrouwengroep. Deze (h)erkent men, wil men steunen. Met deze en zijn/haar ploeg heeft men ook vele, heel vele, contacten: maandelijks, wekelijks, dagelijks. De relaties zijn dus gedecentraliseerd, face-to-face.

Iedereen in Vlaanderen mag meewerken. Ieder volgens zijn 'goesting' of 'aanbod': geld, tijd, kunde, kennis, ... Hieruit volgt een zeer operationeel, doe-het-gewoon!, verhaal. Hieruit volgt ook dat met veel nieuwe werkvormen wordt geëxperimenteerd (investeringen, leningen, ...). Vaak kiest men in het buitenland één vertrekpunt. Men start met één project. Men ziet een andere nood, pakt het aan en bouwt zo verder.

Het verhaal van de vierde pijler is heel antropo-logisch, vanuit en via mensen, en staat in contrast met het systemisch, plano-logisch verhaal van de klassieke pijlers. Maar doordat het ook een stuk aanbod-gestuurd is, volgt het een soort tunnelperspectief. Men weet waar men wil uitkomen. Men is zelfs gedetermineerd dààr uit te komen. De 'gever' (of donor) neemt het initiatief en zet alles ervoor in om bij het doel terecht te komen.

Als moderne zoekers, avonturier en globalisten zijn vele vierde pijler-initiatieven ook durvers, durf-filantropen. Ze zoeken nieuwe wegen, nieuwe instrumenten, nieuwe doelen (in die volgorde).

Net zoals bij de klassieke kanalen is weinig bekend over de effectiviteit en de impact van de aanpak van de vierde pijler. Een groot geloof overheerst dat wat gedaan wordt nodig en zinvol is. De concrete, directe en persoonlijke aanpak wordt gezien als een garantie voor doelmatigheid. Velen benadrukken dat ze op korte tijd al heel veel geleerd hebben, maar steeds opnieuw hinderpalen ontdekken.

Als gevolg hiervan brengen ze het concrete, het ik&wij-verhaal. Niet het zij&zij-verhaal. Maar dit betekent ook dat het grote verhaal, het systeem-verhaal, niet meer aan de orde is. Niet meer het Noord-Zuid-mechanisme dat van iedereen een pion (met opdrachten) maakt, maar het globale netwerk dat iedereen (bepaalde) kansen geeft doet het.

Bijlage

Tabel Geografische spreiding van de partnerwerking van de Belgische NGO's in het jaar 2004 (geïnvesteerde bedrag in een bepaald land)

Rang	Partnerwerking (1 000 Euro)	Land - afdeling	Rang	Partnerwerking (1 000 Euro)	Land - afdeling
1	12982,0	Congo (DRC)	43	458,0	Libanon
2	5110,0	India	44	401,0	Cuba
3	2609,0	Filipijnen	45	358,0	Venezuela
4	2362,0	Tanzania	46	326,0	Zimbabwe
5	2134,0	Colombia	47	310,0	Mali
6	1905,0	Bangladesh	48	277,0	Mexico
7	1904,0	Rwanda	49	253,0	Kroatië
8	1721,0	Uganda	50	245,0	Nepal
9	1676,0	Indonesië	51	220,0	Argentinië
10	1613,0	Peru	52	216,0	Noord-Afrika
11	1498,0	Brazilië	53	211,0	Namibië
12	1484,0	Ecuador	54	183,0	Comoren
13	1474,0	Guatemala	55	182,0	Madagaskar
14	1363,0	Bolivia	56	162,0	Ghana
15	1289,0	Zuid-Afrika	57	157,0	Gambia
16	1210,0	Nicaragua	58	149,0	Cambodja
17	1115,0	Ethiopië	59	137,0	Servië-Montenegro
18	1090,0	Soedan	60	134,0	Panama
19	1081,0	Togo	61	130,0	Sri Lanka
20	1036,0	Benin	62	126,0	Bosnië-Herzeg.
21	965,0	China	63	125,0	Dominicaanse
22	937,0	El Salvador	64	109,0	Guinee
23	849,0	Palestina en Israël	65	107,0	Hongkong
24	827,0	Burundi	66	93,0	Pakistan
25	814,0	Haiti	67	82,0	Paraguay
26	794,0	Senegal	68	69,0	Centr-Afr. Rep.
27	792,0	Mauritanië	69	65,0	Zambia
28	787,0	Centraal-Amerika	70	51,0	Egypte
29	723,0	Faso	71	51,0	Marokko
30	722,0	Azië	72	42,0	Thailand
31	675,0	Kenia	73	38,0	Oost-Timor
32	643,0	Kameroen	74	25,0	Maleisië
33	641,0	Mozambique	75	15,0	Tsjaad
34	638,0	Guinee	76	14,0	Gabon
35	624,0	Ivoorkust	77	13,0	Eritrea
36	580,0	Laos	78	11,0	Uruguay
37	547,0	Honduras	79	7,0	Congo-Brazzaville
38	522,0	Chili	80	3,0	Irak
39	512,0	Nigeria	81	2,0	Mongolië
40	497,0	Onbekend	82	1,0	Algerije
41	486,0	Niger	83	1,0	Dominica
42	484,0	Costa Rica			

Bron: Jaarboek 2004, Coprogram

Bibliografie

- Biélande P. (2005), 'Fair Trade, slachtoffer van eigen succes', *Alter Business News*, n° 100, Oktober.
- Bouzoulaa H. & Brok M. (2005), *Particuliere initiatieven op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking*, CIDIN, Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Coprogram (2005), *Jaarboek 2005 van de Vlaamse niet-gouvernementele ontwikkelingssamenwerking*, Brussel.
- Develtere P. & Stessens J. (2006), 'Opkomst van de vierde pijler, Levensverbete-
raars schudden klassiek ontwikkelingssamenwerking dooreen', *Gids op
Maatschappelijk Gebied*, 97, n°7, p. 31-38.
- Develtere P. (2006), *Het tunnelperspectief van de ontwikkelingssamenwerking, een essay*, HIVA, Leuven.
- Develtere P. (2005), *De Belgische Ontwikkelingssamenwerking*, Davidsfonds, Leuven.
- Pollet I. & Develtere P. (2004), *Het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in
Vlaanderen*, HIVA, Leuven.
- Vanden Auweele Y., Malcolm C. & B. Meulders (eds.) (2006), *Sport and Develop-
ment*, Lannoo, Tielt.